

پہروز فقیر جو کلام

محمد سومار شیخ

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488

پہر روز فقیر جو کے لہ

محمّد سومار شیخ

۵۰۰

۱۹۷۳ء

پڑ ادبی سوسائٹی، بدین سندھ

هوا ڳوٺ

”پروڙ فقير جو ڪلام“ پيش ڪري رهيو آهي. هن بزرگ جو ڪلام روايتن وسيلي مليو آهي. جيئو ليڪي راوين ڪئي اڳوڻي زماني جون روايتون ڪڪرن مان ملون آهن، تنهن جو اثر ڪلام تي به پيو آهي. تڏهن به ڪثوريءَ جي خوشبودار پنهنجي موهڪ قائم رکيو ويئي آهي.

اهو ڪلام جن راوين جي مهربانيءَ سان مليو آهي انهن جا حوالا مناسب جڳهين تي ڏنا ويا آهن. انهن موهي راوين؛ محمود فقير، خان محمد، عالم خان ڏونڌائي ۽ ڀاڱو محمد موسيٰ جو ڪشي حاجي غلام علي سيڪ درٻارن وٽ ملڻ جا وڏا احسان جن انهيءَ ڪم ۾ رسالت ڏنو. معترم شمس الدين ميسڻ صدر لاڙ ادبي سوسائٽي جا وڏا احسان جنهن هر ڪتاب طباعت جي زور سان سينگارڻو ڀاڱو هائي بخش ٿا. ”اڃا به“ جون وڏيون مهربانيون جنهن ڪتاب جي ڀروڻ ۽ ڇپائي جي صحت ڏانهن وڏو ڌيان ڏنو انهن سائين جي ساٿ ۾ ڪري آيا. انهن جو دل و جان سان ٿورائڻو آهي. اميد ته بزرگن ۽ سائين جا اهي وڙ هميشه ٿيندا رهندا.

لاڙ ادبي سوسائٽي،

پدين سنڌ.

سنڌيءَ جو ڇاڪو

محمد سومار شيخ

۱۹۴۳ع

تسائي

— مهاڳ

— به اکر

— ورکا

— ٻيروز فقير جي پٽن تان ڦيرو

۱ راوي ۾ ماڻھو

۲۲ ٻيروز نونڌائي

۱۸ بعد عالم نونڌائي

۲۲ محمود نونڌائي

۲۲ خان محمد مهري

ماڻھو

۱۹

— ٻيروز فقير جي اوسا

۲۲ ٻيروز جي سوانح

۱۳ ٻيروز جا وڏا

۲۴ ولادت

۲۶ جواني ۽ جي وهي

۲۸ حافظ گوهران

۲۹ پوڻن وهي

۳۳ پويان وريا

عبدالجبار هوڻيجو ۸

محمد موليٰ جو کير ۹

۵۰ — منڌي ادب ۽ ٻيروز فقير نهڻاڻي

۵۱ منڌي ٻولي

۵۲ ٻين شاعرن جا اثر ۽

۵۳ ٻيروز جو ڪلام

۵۴ — ٻيروز فقير جي شاعري ۽ متعلق روايتون

۵۵ جهاري سمان ۽ ٻيروز فقير

۵۶ ليلي ۽ ٻيروز فقير

۵۷ ليکي ۽ ٻيروز فقير

۵۸ ٻيروز فقير ۽ برسات

۵۹ ٻيروز فقير ۽ لاشاري

۶۰ ٻيروز فقير ۽ پاريسو ڪوري

۶۱ پرو ۽ شاه عنايت صوفي

۶۲ — ٻيروز فقير جو ڪلام

۶۳ جمارڪي حالت

۶۴ سمن سونڌاري وارن جو ڪلام

۶۵ گنجي گاجا هليو

۶۶ چانور ۽ چرڻو

۶۷ جن ڪاٺ ڪڙوايا

۶۸ ايلين المو

۶۹ ننڍو ڪيڇ

۷۰ مرغس ڪهه الله ڪي

۷۱ ڪانهري جي ڪور

۷۲ پاپ نه رهي رتي

۷۳ سهڻي ۽ ٻيروز فقير جا سوال ۽ جواب

۷۴ پڙهي جن نه ٻيروز

پڙهڻ

پروڙ فقير، مٺڻ سنڌي شاعريءَ ۾ ڪنهن وڏي شاعر جو نالو ڪونهي. هي درويش، مشهور شاعر شاه عبدالڪريم ملتوي واري (۱۵۳۸-۱۶۲۳ع) جو معتقد هو. سندس نالو شاه ڪرم جي مريدن ۾ موعود هو، پر سندس ڪلام جو هتي ڪنهن کي به نه هو. لاڙ جي شاعرن تي ڪوچنا ڪندڙ سنجو دوست محمد سومار شيخ وري انهن ماڻهن مان آهي. جن ڪوچنا ڪندي جهر جهنگ، وسيون واهن ڪوٺندي اصل پاڳين جي ڀاڻن تان هي ڪن ٻئي هٿ ڪيو آهي. پروڙ فقير جي پوين مان محمود فقير سان شيخ صاحب جا ڪي مارڪا ٿيا ۽ ائين هي بيت قلمبند ٿيا.

شيخ صاحب کي جهر جهنگ گهمي سنڌي شعر توڙي سنڌ جي تاريخ جولت لٽيل مواد هٿ ڪرڻ جو جنون آهي. آءٌ ان معاملي ۾ سندس سارا هيندڙن ۾ آهيان. عوشيءَ جي ڳالهه آهي جو هن صاحب جي جنون جا نتيجا ادبي سوکڙين جي صورت ۾ پڙهندڙن وٽ پهچندا رهن ٿا. منهنجي اس آهي ته شيخ صاحب جو هي جنون سلامت هجي.

سنڌ يونيورسٽي

۱۸-۶-۱۹۷۳ع

عبدالجبار جوليڄو

معيشت پروفيسر سنڌي شعبو

ڪلام

جو

فقير

پير ۽ روز

ورڪا

جڏهن ڪان ڪتابي دنيا ۾ داخل ٿيو آهيان انهي وقت کان لاڙ جي عظيم اديب محمد سوار شيخ صاحب جو نالو ذهن تي اڪريل اٿم. شيخ صاحب جيڪا علم ادب جي خدمت ڪئي اهي انهيءَ جي بدولت ادب جي تاريخ ۾ سندس نالو سونهري اکرن ۾ لکيو وڃي ته بجا ٿيندو.

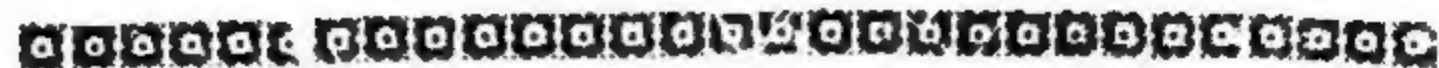
پروڙ فقير جي باري ۾ شيخ صاحب جيڪا جاکوڙ ڪئي انهيءَ جو ڪجهه قدر انون خود اکين ڏٺو شاهد آهيان هڪ ڪتاب خاص طور تحقيقاتي ڪتاب لکڻ وقت جيڪا محنت مشقت ڪرائي پوي ٿي تنهن جو مونکي تڏهن خبر پيو، جڏهن شيخ صاحب مان مون خردڪافي وٺڻ ويڙيا ۽ سمن جا سفر ڪيا.

ورڪا

منهنجي ذاتي راءِ آهي ته شيخ صاحب جو هي ڪتاب يا ٻا
ڪتاب جيءَ کي هن سخت محنت ڪري لکيا آهن سي سنڌي ادب ۾
بي بها خزانو ثابت ٿيندا.

شيخ صاحب هيستائين اٽڪل سوا ٻه ڪتاب لکي چڪو آهي
جنهن مان ٽاهموار مالي حالتن جي ڪري فقط ۳-۶ ڪتاب وڌائي سگهيو آهي

مون کي سندن قلمي نسخن ڏسڻ جو به شرف حاصل ٿيو آهي
سندن سنڌي ٻولي جي باري ۾ لکيل تحقيقاتي شهرڪار پڙهڻ سان
سرڪاري خرچ تي هليل اديبن جا لکيل ڪتاب ڦهڪا پيا اڳن ۾
اقربا پروري ۽ درباري ادب اهڙو ته سستو ٿي پيو آهي ”جو اگهو
ڪاٺو ڪڇ“ وارو قصو وڃي ٿيو آهي

ڪلام

جو

فقير

۱۹۷۱ز

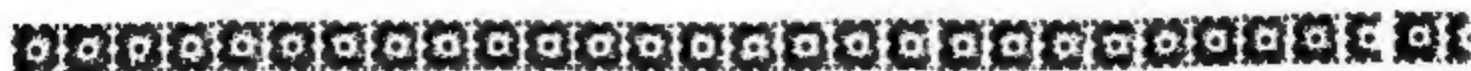
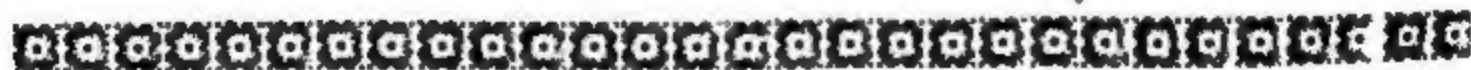

ڪڏهن درباري ادب ۽ ادبي اقربا پروري ختم ٿيندي ۽ سنڌ جو
علم دوست طبقو مائڪ ميڄائيندو؟ ڪڏهن اهو ڏو ايندو تڏهن شيخ
صاحب جي ڪتابن ڇپائڻ لاءِ گورنمنٽ ۽ پبلشر قطارن ۾ بيٺل هوندا

پنهجي تمنا آهي ته ها ته اهڙو دؤر اچي جو شيخ صاحب جا
لکيل ڪتاب پبلشر يا گورنمنٽ شايع ڪرائي يا وري شيخ صاحب ۾
ايتري وسعت ٿئي جو هو اهو وڏو ڪم پنهنجي هٿن سان سرانجام ڏي

محمد موسيٰ جوڳيو

۲۳ — ۵ — ۱۹۷۳ ع

پيروز فقير جي ڀان ڌان ڦيرو

۱۹۶۸ع ۾ جلدن بچاءِ نوڌاڻو سان معرفت ٿي هئي. ر ڏهن کان اهو خيال پيدا ٿيو ته، پيروز فقير جو احوال هٿ ڪجي سگهجي سائي محمد موسيٰ جو ڪيو جيڪو يونين ڪائونسل ڪڙيو ڪينرز جو سيڪريٽري آهي، ان تي اهو بار رکيو هوم نه. پيروز فقير جي لاءِ معلومات مهيا ڪرڻ. مٿس هٿ ڪري ڀاءُ جو ڪئي اهو ڪم پنهنجو سهڻو ڪيو ۽ محمود فقير ۽ ٻيا دوست هٿ ڪيائين.

آخر ۲۴-۱۲-۱۹۷۲ع تي ڀاءُ محمد موسيٰ سان گڏجي پيروز فقير جي پٽن ڏهن پنڌ پاسون رات جو بونسن ڪائونسل ڪڙيو گهٽور ۾ رهياسون اتي علام شاه نظاماڻي، غلام حسين نظاماڻي ۽ ٻين بزرگن سان ملاقات ٿي. محمود فقير نظاماڻي متعلق ڪافي ڄاڻ ملي خود پاڳاري صاحب خلفي محمود جي جي منظرات زيارت لاءِ لاءِ ڏني جيڪا نور محمد پٽي صاحب سان سنڌيءَ ۾ ترجمون ڪئي هئي انهيءَ ۾ خلفي محمود جا الفاظ قلمبند ٿيل هئا خاينو محمود

متعلق ڪافي ڄاڻ ملي، صبح جو ٻاءُ غلام حسين نظاماڻي، جنهن کي اتي جي ڪافي معلومات هئي، جنهن کي اڌ ٻوڪ وٺڻ ”انسائيڪلو پيڊيا“ جون لڳو هوس، سو اسان جي رهبري ڪري اسان کي ”اوڍ“ جي دڙي وٺي هليو. هتي دڙو ڪڙني ڪهنو ڪن ميل اولهه طرف هو زمين کان ۸-۹ فوٽ مٿي هو.

اهو دڙو سمن جي ڏينهن جو آباد ٿيل هو. مڱ جي ڳالهين تان ”اوڍ“ واري دڙي وارن ڪنڊر واري دڙي وارن سمن جو تڪرار ٿيو. ڪنڊر وارن سمن ڪاٻا ڪهڙ ۽ ٻاريا ۽ اوڍ واري دڙي وارن ودي. مڱ لاءِ ڪنڊر وارن کي سڏي، چئي ۽ ٻي ٻارود وسيلي مارو ۽ اهي سمن جا شهر ڏڙن ۾، سمن جي ڏينهن ۾ تبديل ٿيا.

اوڍ جو دڙي مان بچيل سمن ”سونڌياري“ وارا سمن ملجن ٿا، پيروز فقير انهن کي ڳايو آهي اهي شهر اسان ٻريل ڏٺا ۽ اڄ هرڪو انهن ماڳن کي اوڍ جو دڙو ۽ ڪنڊر جو دڙو هتي ياد ڪري ٿو.

اوڍ جي دڙي جي ٻن سمن ۽ ڪنڊر دڙي مٿ، پنجابين

ٻه ڇا گهر اچي اڏيا آهن ۽ هيٺر امي انهن دڙن تي جائگير
آهن جيڪي قوون پنهنجو پاڻ ۽ وڙهي پنهنجي طاقت ۽ چايندڙيون
آهر انهن جي زمين جا بسيا وارث ٿيند آهن

اود جي دڙي جي اولهه تان جاگري ڄم دڙي جي ڀارت ڪيسون اهو دڙو زمين
کان ۷۰ ڪن فوٽ مٿي هو ۽ بار بار ڦٽو هو منهنجو اندازو آهي ته، انهي
تي ۵-۶ دفعا نوان شهر ٺهيا هئا ۽ انهي کي ڦورو قوون ختم پئي
ڪيو جاگري دڙي جي ڀر سان پٽهن جو قديم وهڪرو موجود هو
۽ پراڻو گاجيا واه انهيءَ نه جي وچ ۾ ان ٿر لنگهيو پٽيل
لي اني اڳڙي درياءَ ڪري باد ڪيو ويو ٿي

غلام حسين اتان هڪ وائوڙو کڻي چئي ٿي ته، صبح جو
پروڙائين مان ڪڙني گوهر ۽ ڪو ماڻهو جي اسان سان ملي ته سٺو آهي

بي ٽيڪس (۱۹۷۲-۱۲-۲۵) محمد عالم نونڌائي اسان
وت ڪڙني گوهر ۽ آيو ۽ پاڻ هڪ پٽي اسار کي حسن لاکڙو
جو قبرستان ڏيکارين ۽ انکان پوءِ انيس مهيريءَ سان ملاوت ٿي
جنهن سان گڏجي محمود فير نونڌائي سان ملاسون ۽ پروڙ فير
جون روايتون حاصل ڪيون آخر رات جو خيرو نونڌائيءَ جي

ڪوٽ ۾ رهي صبح جو سور ڪڙڻي کنوهر پهتائون ۽ جيڪو
 ڪجهه مواد مليو هو ان لاءِ ڍڳـپـريءَ لاءِ نوٽس ورتائون ۽
 شام جو حاجي غلام علي نظاماڻيءَ سان گڏجي سندس ڪوٽ
 اچي رهائون

صبح جو عيسيٰ جو دڙو ۽ واٽ ۾ هڪ اڻ معلوم دڙو
 ڏسي ڪورباڻيءَ ۾ پهتائون هي دڙو ڇڙا انهيءَ لاءِ وٺا ويا
 ته دڙن جي معلومات مان ڪڏ به روزنقير جو ڪو بيت ڪٿان ملي
 ته سڻو اهي ڪورباڻيءَ جو دڙو رئيس ڪهرام خان جي ڪوٽ
 جي ڀر مان هو ان دڙي مان لڌل ڪا ۱۱۱۱ ۾ جا ۽ کوتر
 ٻڌ جو پتو اڃ جي اٿي ۽ ڀيرو سامان حاجي غلام علي جي
 مهرباني سان حاصل ڪري امام واه جو ڪنارو ڏيئي مگرين جو
 دڙو ۽ ڪاڪڇاڻي جو دڙو ڏسي رات جو ڏيڙڪي ڦارم ۾
 رهائون اتان صبح جو ٻئي مرزاپور ۽ اُسيالي جي دڙن جي خاک
 اکين ۾ پائي ڪراچي بدين روڊ تي پهتائون اتان غلام حسن
 نظاماڻي گهوڙا وٺي واپس ٿيو ۽ اسان ۲۸—۱۲—۷۲ تي ڪوٽ
 بدين پهتائون

من گھنڻ قرن ۽ پنهنجي آرام ڦٽائڻ ۽ سائين کي تڪليف
 ڏيڻ هر مطالب اهو هو ته تاريخ ۽ ادب جو ڪو نه ڪو هوالو
 ملي يا پراڻي ماد زماني جو لڻ مان ملي ته حاصل ڪجي انهي
 مقصد لاءِ هي سفر نامون هو ۽ اهو خبريت سان ۱۲۹ ۱۱۲ ۱۹۷۲ع
 تي پورو ٿيو.

انهي سفر مان جيڪي شيون لڌيون هيون انهي جي تاريخ
 ۱۷ ۱۱ ۱۳ع تي لاڙ انهي سوسائٽي بدين طرفان نمائش ڪئي
 وئي انهي نمائش جي صدارت حاجي غلام علي نظاماڻي ۽ ڪڙئي
 واري ۽ افتتاح پورهيت رهنما ڪامريڊ علي احمد جوڻيجي ڪيو
 سليم سنڌي استاد منظور حسين ”منظور“ الله ڪڙئي جڙيل
 محمد صديق ”سرهر“ ۽ ٻين جاسي کي خطاب ڪيو ۽ ٻيروز
 جي پٺن جي ساراهه ۽ ثنا ڪئي اها نمائش بدين جي اخباري نمائندن
 امتادن شاعرن ۽ دانشورين ۽ ڇوڏينهن ڏلي ۽ هن نمائش کي دانشورن ساراهيو.

جيئن ته انهن ڏڻن جو ذڪر ڌار ڪتاب ۾ ڪيو ويٺو
 تنهن ڪري هن صحبت ۾ انهي جو تمام مختصر ذڪر ڪيو
 ويو آهي جيئن ٻيروز جي سر زمين ذهين تي رهي ۽ ٻيروز فقير

هنهن جو ذڪر ۽ ڪري رهيا آهيون، ان جي وسيلن ۽ وسندي
 ۾ ذهن تي ڪجهه نه ڪجهه خاڪو چڙهي، انهيءَ لاءِ پڙهندڙن
 کي قديم وقت جي بابت لاءِ ٿوري تڪليف ڏني ويندي آهي
 جهڙوڪ انهن ڏهن گهڻن وقت جيڪو به وڏي ڄمار جو بزرگ
 يا سگڙو کڏو ٿي، انهيءَ کان پيروز قدر متعلق پڇا ڪئي وڃي
 ٿي، پر احوال ڪڙني ڪونهي، ڇاڪري ڇو ته ڏڙي جي ڀر سان
 محمود نونڌاڻي ۽ عالم نونڌاڻي کان ٿي ماضي ۾ گهڻو وڌيڪهجي ڪٿان
 احوال مليو ته، پيروز مقرر جي اٿوري ۽ اٿوري سوانح حيات تي
 وڌيڪ روشني پئجي سگهندي. اسان مڙهي مڇ ڀاريو آهي اسيد ته
 اها آڳاٽي هلي اها ڪندي اجها سي ڪو نه ويندي مونکي
 پروسو آهي ته، اسان جي لاڙ هو هي عظيم بزرگ زباني جي لت
 سان نڪري، اسان وٽ پنهنجي مڙهي جلون سان ظاهر ٿيندو.

راوي ۽ ماخذ

پيروز فقير جي احوال ڏيڻ کان اڳ انهن روايتن ۽ ماخذن
 جو ذڪر ڏيڻ مناسب ٿو سمجهسان، جن جي مهاري سان هن
 بزرگ جو احوال روشن ڪري سگهيو آهيان:

بجارج نونڌاڻي

هن سان ۱۹۶۸ع ۾ ملاقات ٿي ان وقت سندس اوسا ۵۲

مال هنر پان ڏهن ۽ واري ۽ - وري ۽ لک ڪ - ولڙهي اود تعاقب
نڊيو محمد خان ۽ رحمدل آهي ٻيو ۽ فقير لاه هي شاهي راوي آهي

محمد عالم ذوق ڏاڏي

۱۹۵۲ع ۾ محمد عالم ولد محمد صديق نونڌال وڻس
گهوٽ مير محمد نونڌال سان ملاقات ٿي ان وقت پان ۵۵ سالو
جو هو پان جن روايتن جو سو راوي آهي سندس نالي سان بيان
ڪيون ويون آهن

محمد ذوق ڏاڏي

ڊسمبر ۱۹۷۲ع ۾ محمود فقير سان ڏيک ٿي جيڪو ان
وقت ۱۱۴ ورهن جو هو پان ٻيروز فقير جي اولاد مان هو هن
ٻڌايو ته ٻيروز فقير جي ڪيڙ سان ۲۱-۲۲ گهر ٿا آهن هن
بزرگ ٻيروز فقير متعلق ڪافي ڪالهنون ٻڌايون

خان محمد آڳڙي وارو

خان محمد پٽ لاکو ذات سهرڙي رحمدل آڳڙي عمر اٽڪل
۳۱ سال سائو لاڙ ادبي موساڻي ۱۹۷۳ ۾ پاڻ محمد موسيٰ
جوکڻي جي معرفت ملو هن بزرگ کي جيڪي روايتون ياد

ميون سي هن وڏي ۽ دل سان ۽ سڏايون انهن ميون راوين جو ۽
دلي طرح ڪم ڪر گذار آهيان

صاف

(۱) ”راوي روايت ٿو ڪري“

(۲) ”ڪلام مرڪان شين“

[۳] ”بيت ورنڊو“ ۽ [۴] سنڌي ادبي مختصر تاريخ“ جي سڀ
پندي جا لکيل آهن انهن ۾ ٻيروز فقير جو احوال ملي سگهي ٿو
مٿي راوين جو آءٌ ٿورائتو آهيان انهن سر چمن مان سيرا
ٿي آهيان ۽ ٻيروز فقير جو احوال ڏيئي سگهيو آهيان هي ڪنهن
راوي انهيءَ سڳوري ذڪر ۾ واهر ڪسئي ته انهيءَ جو ذڪر
وڏي ٻاهو مان ڪيو ويندو

ساهتيه جو ڇاڪو

محمد سومار شيخ دين

۱۴—۱—۱۹۷۳ع

ميون هي هن وڏي دل سان ۽ آهون انهن مينن راوين جو آڱ
دلي طرح ڪر گذار آهيان

ماخذ

(۱) ”راوي روايت ٿو ڪري“

(۲) ”ڪلام مرڪان شيعن“

[۳] ”بيت ورنڊو“ ۽ [۴] سنڌي ادبي مختصر تاريخ“ جي ڪم
هندي جا اڪيل آهن انهن ۾ ٻيروز فقير جو احوال ملي سگهي ٿو
مٿي راوين جو آڱ ٿورائتو آهيان انهن ۾ دشمن مان سڀا
ٿيو آهيان ۽ ٻيروز فقير جو احوال ڏيئي سگهيو آهيان هي ڪنهن
راوي انهيءَ ڪهڙي ذڪر ۾ واهر ڪسڻي ته انهيءَ جو ذڪر
وڏي ٻاهه سان ڪيو ويندو

ساخته جو ڇاڪو

محمد سومار شيع ٻڌن

۱۹۱۲-۱۹۱۳ع

پيروز فقير جي اوستا

پيدرو فقير جي سوانح حيات

هر ڏيڻ ورو نونڌالي رهندڙ اڪڙي تعلق ٿنڊو محمد خان
پنهجي وقت جو مشهور شاعر ۽ بزرگ ٿي گذريو آهي.
پاڻ مارو مال هو مال ۽ -اريندو ۽ سچن ساريندو، ذهين
گذاريندو هو. سندس ابتدائي زندگي پوري روشني ۾ نه مڪهي آهي
پر شاه عبدالڪريم بلڙائي ۽ شاه عات مسوفيءَ سان هن بزرگ
جون ملاقاتون ۽ -الهيون انهي زماني هوندي به روايتن جي
وسيلي اسان تائين پهتوون آهن ۽ سندس ڪي بيت، جيڪي روايتن
کي وجهيا آهن، سي به مليا آهن، جنهن مان سمجهي سگهجي ٿو
ته، هي بزرگ وڏو شاعر ۽ ڪامل انسان هو ۽ ڪافي ڪلام
چيو هوندائين، پر ناماني جي لت اهو امان کان ڪسي ورتو آهي
البت سندس ڪجهه بيت روايتن جي سھاري ملي سگھيا آهن آهي
عنيت سمجهي اکين تي رکيا اٿئون ۽ هن بزرگ جي هر ڪنهن
ڳالهه کي اھيت ڏيئي اڃاريو ۽ اڃاريو ويو آهي، هو ته، سنڌي
ادب جي پوئين لٿيل بقايا مان ملندڙ موتي آهي. زماني جي لت

مان. جيڪي هرا موني ان سي ٻڌائڻ آهن پر سنڌي ادب جي تاريخ و کڏا آهن

پيروز فقير جا وڏا

پيروز فقير ذات جو ”نونڌائي“ هو اها ذات هنن تي طالب سمي جي ڇوڪرن کان پوءِ ٻئي سمن جي ڏينهن ۾ جڏهن مهر جبل (حب ندي) جا لاشاري جيڪي پاڻ کي ”مهري“ سڏائيندا هئا سي سنڌ ۾ آيا ته طالب جي انهن کي پنهنجو جاگير ۾ راهيو طالب سمون ان وقت سمن جي ڌارن انهيءَ نڪر جو وس وارو هو جيڪو ڀروڇ ٺاهڻان اتان آيو هو اهو طالب سمي جي عمر ۾ هن ريت پڪو ڏجو ويٺو.

- [۱] ”پڪرائي“ ڪاڪڙائيءَ جي ڀر سان [موجوده ٻٽيل ڀاڪر خان]
- [۲] ”نودائي“ اڪڙيءَ جي شهر ۾ [” ” ” فوضو]
- [۳] بهار وارا ور واه جي ڀر سان (” ” ” محمد عالم)
- [۴] ”ونڪائي“ بهر ملوڪ واه (” ” ” حاجي محمد)
- [۵] ”ڪڪرائي“ سنڌي واه جي ڀر سان (” ” ” مويو)
- [۶] ”شوزدائي“ رهنئيءَ جي ويجهو (” ” ” وليو)
- [۷] ”دستارائي“ دهيءَ جي ڀر سان (” ” ” حاجي عالي)

اهي پيروز فقير جا مٽ مائٽ هئا جيڪي سمن جي ڏينهن ۾

جو هجي ته ئي سگهو ٿو، پر اندازو آهي ته، و سائين کان وڌو
 ڪو، هوندو ۽ شاه ڪوهر هن جو چار ڏينهن وڌي هئڻ جو
 ڪري هن بزرگ جو احترام رکندو هو اندازو آهي ته، سهيءَ
 حساب سان پروڙ قعر ۹۳۹ هه ڌاري ڄائو هوندو ۽ پنهنجي والد
 وڙو يا ورهه جي اکين جو ٿار پيو هوندو پروڙ فقير جڏهن
 اکون کولون هونديون، تڏهن سنڌ ۾ سنڌين ۽ ارغونن جي
 لڙائي جا پڙاڏا هن جي ڪن تي ٻيا هوندا ۱۵۳۰ع شاه حسن
 ۽ همايون جون جيڪي واپڪن ۽ جوڻ ۾ چڪريون لکيون
 هونديون انهي جي اثر کان پاڻ بچي ڪو نه مڪيو هوندو
 پنهنجي ڪوٽ اگري جي وٺي يادون سندس ذهين تي اڀرون
 هونديون ۽ هن ۽ سورن جي اوج جو وقت سندس خيالن ۾
 گهڻو هوندو ارغونن جيڪي وسنديون سڃيئون ڪيون هيون
 اهي گالهيون اڳيان اڀريون هونديون ۽ سنڌ مان جيڪي خدائن
 ارغونن جي چورن جي گهوڙن جي ڦر کان متاثر ٿي همستين وڃي
 هوندا اهي گالهيون هريون هونديون ڪنهن نه ڪنهن بزرگ جي
 وفات تي هو پنهنجي اباڻي قبرستان ڪڪاٽ ٻانڀڻ تي ويو هوندو
 ۽ اتر ڏڙا نسي هن کي ارغون ۽ مغلن جهڙا ڦورو اکين اڳيان
 ڦري آيا هوندا سندس ڪوٽ جي اڀرندي تان ڪجهه ميل مفاصلي

ٺي جوڻ جو ڪجهه جي وٽڪاڙ ڪن پئي هوندي ۽ اتي نه تازو
 جنگين کي نه واري نه مگهيو هوندو ۽ ڪنهن منڍي نزرگ
 وٽ دينيات جا سبق وٺي، پڪو قوم پرست ٿيو هوندو ۽ اهڙي
 وٽ وٺان ۽ ڪجهه ڪمان جي زندگي ۽ ڪهاڻيندي ٻاروڻن جي
 جواني ۽ ٻير ٻاتو هوندائين.

جواني جي وهي

جوانيءَ جي وٽ هون، فتح باغ، ڇاڪرا، مر مڇ، ڪوربالي،
 ۽ مگريا وغيره شهر جيڪڏهن اڏهئا، تي سگهي ٿو ته پيروز فقير
 ڏاڏا هجن اهي شهر سندس گهٽ ڪٽي وڏا—جسٽي وارا نڪر هئا
 انهن لاءِ يقين سان ڪجهه ۽—تي ٿيو سگهي البت ٻاڙيءَ سان
 فقير جو نينهن هو ڇو ته شاه ڪردم جو تصوف جو درياءُ هو
 ان جو پاڻ مڃتاڻو هو. پاڻ بهون ۽ ٻاريندو هو ۽ اڻيون منڃاليندو
 هو ڪهر ڪاهو گذر سفر ڪندو هو

جڏهن جمعي ڏينهن ٿي ڇڙهو ٻاڙي شريف ويندو
 هو شاه ڪريم سان روح رهاڻ ڪندو هو جمعي نماز پڙهندو هو

۱. پوءِ وريز نه ڏاڪهي تي ۽ ٿورو پنهنجي ڳوٺ اڳڙي پهچندو
 هو مارو ماڻهو مال تي گهڻو ڌيان ڏيندا آهن پر روز به مينهن نه
 وسڻ هي حالتن ۾ اڳڙي درياءَ يا [پيشل درياءَ] جي ڪنارن
 ڏانهن لڏندو هو سونڌياري وارا سمان کيس انهيءَ طرف ڳڏيا هئا باقي
 سبز وڻ کانئس گهڻو اوڀر طرف هئي لوڏانهن شايد نه ويو هجي
 سندس يت جيڪو هن سونڌياري وارن سمن لاءِ چيو هو سو به
 انهيءَ طرف مال ڪاهي اچڻ وقت چيو ٿو ڏسجي سندس گهر ۽
 ٿڌا هئا جتي ڪو به نٿو هوندو هو

فقير ڪنهن کي نه ڏکوتيندڙ هو پر ڪو ڪيس، تڪليف
 ڏيندو هو نه پوءِ ڪلام ڪندي دير ڪيو نه ڪندو هو پاڻ
 ڪلام ڪندي پاڻ تي نه ڏکيو وجهندو هو پوءِ ٻين سان ڳڏ
 پاڻ نه پيو لوڙهندو هو ٻيا جوان جيئن اچن روينشن ۾ وقت
 وڃائيندا هئا فقير اونٺن ڪو نه ڪندو هو مال چاريندي رب
 ساريندي ڪهڙون گذاريندو پر روز فقير کي ڦيرائي جو لقب شاه
 ڪريو ڪان مليو هوش سندس ٻڻ حافظ ڪرهران به فقير عورت
 هئي اهو ڦاٿرو گهر دعا ۽ جهڙون به

پيروز فقير جي پيڻ گوهران

پيروز فقير جي پيڻ گوهرن وڏي بزرگ ۽ الله واري هئي
ميون حسن علي کاجيا وه وڏو پڙهائين سان سنگ سان نه لهن
ڪري لڏي ڌار ٿي وڻو پيروز فقير هو ميون حسن انعام رکندو
هو علي بخش شاه پوء وٽس مشور ٿيو ۽ حيدر علي هليو هي نه
ڪئي تنهن هن ناراض ٿي ۽ ۱۰۰۰۰ روپيا ۽ ۱۰۰۰۰ روپيا ۽ ۱۰۰۰۰ روپيا
اڏيو ۽ حسن علي شاه جي وفات کان پوء ۱۰۰۰۰ روپيا ۽ ۱۰۰۰۰ روپيا
ٺاهين ته ڊهيو پوي آخر مائي گوهران بدڪريءَ ۽ اڱر مٽي
وئي تان جو قبولي ويو حسن علي شاه ورا ان ڏينهن کانپوءِ
پيروز فقير جي گهر جا مڃتا ٿيا اڄ به ڪجهه نه ڪجهه
پيروز فقير کي حسن علي شاه وارا ڏن ڏيندا آهن لھو گوهران
جي اعليٰ درجي جي ڪري ٿي سگهيو گوهران پيروز فقير جي پيڻ هئي
۽ بهتل عورت هئي رياضت ۽ عبادت ۽ بيبي رابع بصري جي مٿ
هئي پاڻ قرآن پاڪ جي ياد حافظ هئي پنهنجي پاڪ جي ڀران
ڪاٺ ٻانڀن ۽ آرامي آهي پيروز فقير کي پنهنجي پيڻ تي ۽ حافظ
گوهران کي پنهنجي پاڪ تي بچاءِ طور فخر هو

ٻوڏين وهي

پرو اڻڻو ۽ ترخانن جو اوج اکين مان ڏٺو۔
هن جو روحاني پيشوا شاه ڪريم ۱۰۳۰ هـ ۾ گذاري ويو. ان
وقت سندس عمر لڳ ڀڳ ۹۱ ورهه هوندي.

ان کان پوءِ پاڻ بلڙيءَ تان پرو ڀڄي ڇڏيائين ۽ ڪڏهن
اڳڙي طرف ته ڪڏهن سونڌياري پاسي گاجيا واه جا ڪنارا
يا اڳڙي درياءَ جا پاسا وٺو مال ڀرڻ ۽ ڇاريندو هو۔ کيس ڪل
۳۰ پٽ ڏنار ڏنان کيس هڪ پٽ به هئي جيڪا قرآن پاڪ جي ياد
حافظ هئي. جيئن ته سندس پٽ قرآن پاڪ جي ياد حافظ هئي ته
پاڻ به ڪجهه پڙهيو هوندو، پر اها ڏو اشارو اسان کي راوي
کان ڪو نه مليو آهي۔ پاڻ وانگر اهي به مارو ماڻهو ٿيا جوڻ پيڻ
جهنگل وهڻ، تن جو غاريو گذر ۱۰۵۰ سو سيٺ چڱي هيس.

جڏهن ۱۰۶۵ هـ ۾ شاه عنايت صوفي ڄائو ان وقت پاڻ
۱۱۲ ورهين جو معمر بزرگ هو شاه عنايت صوفي جوانيءَ جي
عمر ۾ بزرگن ۽ ڀر پاسي وارن عالمن سان مناظرا ڪرڻ لڳو

۽ شڪ ۽ اضطراب جي واديءَ ۾ گذاريندو هو ۽ پوءِ هو
 برهانپور ۾ مغنوم عبدالملڪ وٽ ۽ دهليءَ ۾ مغنوم علام محمد
 کان علم حاصل ڪري لٿي ۽ پوءِ جهوڪ ۾ اچي رهيو. جتي
 بلڙيءَ وارن ۽ ٻين جي اک جو ڪنڊوڻي ٻيو نيٺ ۱۱۳۰ هـ
 ۾ شهيد ٿي ويو.

جيئن ته سنڌس ابتدائي زندگي اضطرابي زندگي هئي، انهي
 وقت ڌاري يعني اٺڪل روه ۲۰ ورهن جي ڄمار ۾ هو گهڙائي
 سان مقابلي ڪرڻ لاءِ حالا جي پاسي ويو ۽ انکي پنهنجي ڪاٺي
 مان ڪمائڻين. ۽ پوءِ گهڙائي جي مٿي جڏهن ٻيروز فقير جي
 لاءِ چيو هوس تڏهن ڌوري اچي ٻيروز فقير کي ڏٺائين

ان وقت ٻيروز فقير اٺڪل روه ۱۳۶ ورهن جي ڄمار جو
 هو. اسان جي راوين اهو ٻڌايو آهي ته ”ٻيروز فقير ڪراچي سان ٻيروز
 ته شاه حنات اچي پيو تنهن ڪري هو رلين ۾ لڪي ويٺو“ پر
 آڻ سمجهان ٿو ته ان وقت پاڻ ضعين العمر هوندو ۽ هنڌ تي
 آراسي ٿيو ستو پيو هوندو جنهن کي همراهن پوءِ رلين ۾ لڪڻ
 تائين وڃي پهچايو آهي راوي هـ رڪا ڳالهه وڌائيندا آهن تيئن

هي ڪالھ به وڌي وڌي ٿي آهي.

۱۳۶ ورهيه عمر وڌي ڇهار آهي پر هن خاندان جي ۶ پيڙهي ۾ محمود فقير مون ۱۱۴ ورهين جي عمر جو اڪين سان ڏلو آهي جو چڱو سيٺ وڻندو آهي تڏهن ويهان ٿو ته، ۱۳۶ ورهين ۾ ٻيروز فقير جي جامرد ۽ همت ڀريو نه هوندو، ته به پنهنجي منت محتاجيءَ وارو هوندو ۽ آرام — مار رلين هيٺ الله الله ڪري پيو وقت گذاريندو هوندو.

شاه عنايت صوفي ساڻس منهنجي ڏاڍو جوش ڏيکاريو، پر ٻيروز فقير زباني جا جوش ڏسي آيو هو ۽ شاه عنايت صوفيءَ جي متن کان به واقفيت رکندڙ هو خود عنايت پڙهي وارن جي خلاف هو جيڪي ٻيروز فقير جي روحاني مرڪز جي حيثيت رکندڙ هئا.

پر جئين ته پوئين ۾ شاه ڪريم وارا متبرڪانه ارڪان نه رهيا هئا انهي جي خلاف ٻيروز فقير وڃي نئي سگهيو باقي زيارت بند ڪري ڇڏي هئائين — پر شاه عنايت انهن غير شرعي ڪالھين جي خلاف جو جهنڊو بلند ڪيو ته ٻيروز فقير ڀريءَ ۾ صاف اٿن مڃي ۽ کيس حق تي لڳيو ۽ شاه عنايت سان ڪو به

مقابلو ڪو نه ڪو ۽ گهوڙائي جي ماءُ حسنهن بزرگ ڏانهن
صوفي صاحب کي موڪليو هو. اهو بزرگ صوفي شاه عتات جو
ٿي ويو ۽ شاه عتات کان دعا به وٺي ويو.

اندازو آهي ته شاه عتات صوفي ۽ ڀرور فقير اٽڪل ۱۵۰۰
۱۰۷۵ ۾ ڌاري آمهون سامهون ٿيا هوندا ۽ هڪ ٻئي کي
سمجهيو هوندائون.

راوين جي روايت مان پتو پوي ٿو ته ڀرور فقير ۱۵۰۰ع
جي چمار ۾ وصال ڪيو. اگر اها ڪالهه صحيح آهي ۽ اسان جا
اندازا صحيح آهن ته پوءِ سنسڊس وفات ۱۰۸۹ ۾ يا ۱۰۹۰ ۾
ڌاري ٿي هوندي هي لسکي ارغونز، تورخانن ۽ مغلن جي حڪومت
هن بزرگ پنهنجي اکين سان ڏٺي هوندي. پٺيان پاڻ پنهنجا ست
پٽ ۽ ڪئين پوٽا چڱي ارغونن ۽ مغلن جا رنگ ڏسي وڃي
هڪ ٿڌي ڀڙو ٿيو هوندو.

ڀرور فقير ڪاٺ ڀاڻڻ اولياءَ ۾ اراسي آهي. نونڌالين ۽
بين بلوچن ۽ سائين جو اهو قديم قبرستان آهي.

البت جاڪري جي ڀر سان حسن لاڪاڻي جو به قبرستان
 آهي. پنهنجي ر سمات لومون پنهنجا وڏا دمن ڪنڊيون اچن ٿيون.
 هيئر ٿوري ٿوري پنڌ تي قبرستان ٺاهيا ويا آهن. پر اڪي گهڻو
 ڪري پري پري کان پنڌ ڪسريو. پنهنجن بزرگن جا هنڌ اچيو
 پنهنجن وڏن سان ڀڙا ڪندا هئا.

هيئر وسيلو به چڱا آهن. پير ارس ماڻهن کي ڪاڻي ويو
 آهي. جيڪو جتي مٿو. اهو اتي دفن ۽ مانوڻ فقير
 جي ٻول موجب:

”پڪين ۽ پرڏيهن جا ڪهڙا مڙهه مقام.“

پيروڙاين جا هيئر ۲۰ ڪهر آهن. پر انهن جا قبرستان به به
 ئي آهن. ڪي حسن لاڪاڻي ۾ آساني ٿن ڪي ڪڍي نه ڪي
 ڪڍي. ڪي ٿورا آهن جيڪي پنهنجي وڏي بزرگ پيروز فقير
 وٽ، ڪاٺ ٻانڀن ۾ آساني ٿين لاءِ پهچن ٿا.

ٻويان ورسا

پيروز فقير ٻويان به ورسا چڱا. مسه اولاد ۽ ٻيو شاهري

پيروز فقير کي ڪل ست پٽ ٿيا. انهن مان الهڏنو وڏو هو.
 باقي سهره، فيضو، جهمون، محمود، ظاهر ۽ اچار ان کان نمبر
 وار ٿيا هئا. امان جو مسڪيه راوي محمود لونڌائي پيروز فقير
 کان پوءِ پنهنجو حسب نسب هٿس پاڻ وکي مڪيهو آهي:

ورو جو پٽ پيروز

پيروز فقير جو پٽ الهڏنو

الهڏني جو پٽ جهمون

جهمي جو پٽ ميهارا

ميهارا جو پٽ - خيرو

۽ خيري جو پٽ چتو

۽ چتي جو پٽ محمود.

امان کي محمود فقير پاڻ ملو-جيڪو ۱۱۳ ورهن جي عمر جو
 هو ۽ پنهنجي سهڻي مڻي جي ڪري ڪنهن جو محتاج ڪو نه هو.

امان جا راوي پنهنجو خانداني شجرو سڻي طرح مان نه
 ٻڌائڻ ڪري رکيو محمود فقير هو شجرو حسب، محمود کان
 پيروز فقير تائين هتي ڏسون اٿس.

پيروزائي فقير هينئر ڪاٺ ٻانڀن، جاگري، خيرو لونڌائي ۽
 ٻين جي هر مان رهن ٿا اهي بزرگ سڀ پيروز فقير جو اولاد آهن.

پروزالين کي حکم آهي ته... ۱۰۰۰ ڪارو نانگ نه مارين
پروزالين جو اهو حکم سندس پويان پاريندا پيا آهن. اڄ به
هو ڪاري نانگ کي هٿ ڪو نه لڳائون. پروزالين به بهتر
فراسين اولڻ جو ٿن حد ڪمال تي پهتل آهي ۽ اهي فراموش
ڇڏ ۽ داد حاصل ڪري چڪيون آهن.

پروزالين جو ٻيو ورسو جو پويان يادگار ٿي رهيو، اهو
هو سندس ڪلام: پروزالين ڪافي ڪلام ۽ ٻيو هوندو، ڇو ته،
اسان کي جيڪو روايتي ڪلام مليو آهي، ان به سندس پنهنجي
۽ رواني، سندس قادر الڪلام شاعريءَ جا وڏا اهڃاڻ موجود
آهن. اسان کي سندس ڪلام روايتن وسيلي ملي سگهيو آهي،
تنهن ڪري پهرين پروزالين ڪلام متعلق زوايتون ڏيئي پوءِ سندس
ڪلام پيش ڪبو، جيئن سندس ڪلام آساني سان ذهن
نشن ٿي سگهي.

ههڙي پنهنجي شاعر جو ڪلام ضرور قلمبند ٿيو هوندو، پر
اسان جي ڏاڍين کان اهڙي ڪاروايت ڪونه ملي آهي: ٺٺي الحال جيڪو روايتي
ڪلام مليو آهي، سو ئي غنيمت سمجهي گڏ ڪيو ويو آهي.

سنڌي ادبي تاريخ

f

پيروز فقير نونڊاڻي

پيروز فقير جا وڏا مسمن (۱۳۵۰-۱۵۲۰ع) جي ڏينهن ۾، سنڌ ۾ آيا۔ پاڻ سهر جبل کان آيا هئا، جڏهنڪو قديم لحاظ کان سنڌ ۾ شامل هو، انهن بزرگن کسي لڏڻ ۽ اڏڻ وقت ڏاڍائيپ گهٽ محسوس ٿي، ڇو ته، سنڌو تهذيب جهڙو اتي هو، اهڙو هنن هتي ڏٺو، انهيءَ سبب، تهذيب ۽ تمدن مان انهن کي لڳاءُ هو ۽ پنهنجائپ هئي۔

پيروز فقير انهيءَ پنهنجائپ ڪري سنڌيءَ ٻوليءَ ۾ ٻاڻوھ مان ڪلام چيائو انهيءَ سنڌي ٻوليءَ جو ٿورو ذڪر هيٺ ڪريان ٿو، جنهن مان پيروز فقير کي پيار هو۔

سنڌي ٻولي

سنڌي ٻولي مومن جي ٻڙي کان اڳ سومرن، ڀٽين، (والين، هٿين) ميلڏن (ملاحن) آسرن (اهيرون، اڀرن) جي ٻولي هئي. اها سنڌ ۾ ٻولي ويندي هئي. دنيا جي ٻولين ۾ سرخط رکيو سنڌيءَ ٻولي کي هئي. جنهن مان ”لام“ (ل) لکڻ تان سيمٽڪ قومن ”ل“ ۽ رومن لکندڙن ”ل“ اکر ورتو. جڏهن دنيا ۾ ڪنهن ٻولي کي ڪا به صورتخطي نه هئي، جڏهن دنيا جون ٻيون

قومون اگوازون ڪهنديون هيون، تڏهن سنڌي ٻولي کي نه
رڪو رسم الخط هئي، پر ان کي پنهنجي سکيا جو عملي دائرو به
هيو ۽ سکيا ڪرڻ به هئا.

سنڌين سان پهريون ڪراڻ ڊراوڙن جو ٿيو، جي مٺي جهلي
رهي ته دنيا جي وڏي ڦورو قوم ”آريا“ سنڌ ۾ سر لڪائن لاءِ
اهي سام هئي، الهی سان ٿورو وقت هنساي سنڌين جون لڙايون
ٿيون، جنهن ۾ سنڌ جي ساهين ”اسرن“ هاريو. پوءِ آسرو يا اهر
يا اير ايران ۽ ڪڇ ڏانهن هليا ويا. اتي وڃي سنڌي رسم الخط
۽ ٻولي کي ڦهلائون.

سورا عراق ڏانهن لڏي ويا. عرب جي ڀر سان ۽ پونوچ
سنڌ جي اوسي پاسي پڻو ۽ هتي وڃي آباد ٿيا. پنهنجي ٻولي ۽
رسم الخط اهڙي طرح دنيا ۾ ڦهلائون.
ارين سنڌين جو تڏو پڻو، ته هو دنيا لاءِ نعمت ٿي پيا،
پر ننڍڙي ڳوٺ ريءَ (ڪوش لغت) وارا آريا، جن رسم الخط ۽
ٻولي هتان اچي ورتي اهي پنهنجي ڪتابن ۾ هن کي ”ان آريو“
سڏي پنهنجي اهميت جتان لڳا.

هونئن به اهو ان آريو هو، جيڪو ”آريو“ ڪو نه هو.
 پر آرين پاڻ کي هرو ڀرو ڪڏي ان هوندي به -ونهاريو ۽ مڳورو
 سڏيو. پر جي ڪڏهي جانچ ڪجي ته ۹۵ سيڪڙو آرين جي
 ڊولي سنسڪرت تي قديم سنڌي جا لڳل آهن، جي آرين جي
 چالبازيءَ ۽ بدعاشيءَ کان پوءِ به سنسڪرت پاڻ تان لاهي نه
 سگهي آهي. خود سنسڪرت پوءِ جي ڊولي آهي ۽ اصل آرين جي
 ڊولي ”ڊيو ڪرت پوني“ ۽ ۱۰ سالن کان پوءِ خود آريا به سمجهيو
 ڪو نه ٿي سگهيا ۽ پوءِ رکيوڊ ۽ سنڌين کي پڻي پرو ۽ ڀلو ڳالهائون.

اسان جي سوسن، ڀٽن ۽ ھٿين: سيمٽڪ قومن کي ڊولي
 سماج، رسم الخط ۽ تهذيب ڏنان. اهو سبب آهي جو سيمٽڪ
 سماج ۽ سنڌو سماج جي جھلڪ نظر اچي ٿي. يهودين،
 عيسائين ۽ مسلمانن جي سماج تي انهي ڪري سنڌو سماج جو
 بنيادي اثر آهي اهڙي طرح آرين تي به سنڌي جا اثر آهن.
 آرين سنڌومت تان پنهنجو مذهب ڪڍيو ۽ ان جا اصول قبول
 ڪيا ۽ پوءِ آرين جي پوڄارين ۽ آرين جي ڪوڙي پروڀنگندا ۽
 اچي آرين کي اتر نه هوندي به اتر ميجنڊڙن ”سنڌومت“ مان
 ڪڍل ”منا“ ”هندومت“ جا مٽا ليکيا.

امان جا سنڌي اڄ به سنڌو سماج کي ڏهرائي ۽ ر امليت
 مان جيارو آهن. سنڌ ڏهرائي ۾ زنده آهي، شهن ۾ نه.
 ضرورت ڏکو هن ڳالهه جي آهي ته موجوده سنڌو سماج
 هڪو سڀني سماجن جو تاج آهي، ان کي وري به اڳواڻ درجو ڏيڻ
 گهرجي. جيئن نياڻي ستن قرآن جي برابر ليکجي سگهي.
 جيئن کير ۽ ان پٽاري جي مڱورائي مال پٽري وانگر نقص ڏانهن
 وڌي سگهي.

ننڍي وڏي جو ادب پيدا ٿي سگهي.
 جيئن استاد پڙهجي برابر ليکجي—
 جيئن جهو ۽ جيئن ڏيو جي دنيا پيدا ٿئي.
 جيئن نيهائي ۾ نينهن پلجي سگهي ۽ لڪائي ۾ ”سنڌوت“
 وڌي وڃهي سگهي.

جيئن هڪ ڏينهن هر واهن سڄي عمر ”جوڳ“ جي برابر ليکجي سگهي؛
 جيئن الڪ جي ڀوڄا هر ڳائي ڪرڻ هل از خود سمجهڻ گهرجي؛
 جيئن ٿرتي، ٻائي ۽ وڻ ڀلارا ليکيا وڃن.

جيئن ٻاڪا ۽ چوڻون ۽ ٻول؛ جيڪي سنڌوت جي بقايا آهن،
 انهن کي پلائي ۽ ڳائي موجب پروڙيو ۽ پرجهيو وڃي—
 سنڌوت کي ”مذهب“ جو درجو ڏيئي جيارڻ جي معنيٰ ٿيندي
 انسانيت جو مذهب جيارڻ.

اڄ به عراق جي سورن جون تختيون جيڪي سورن جي
 باد قائم رکڻ لاءِ انهن ميوزم ۾ ڀون آهن، انهي شوت فراهم
 ڪن ٿيون ته، حضرت نوح جي طوفان واري ڳالهه انجيل،
 توريت ۽ قرآن پاڪ ۾ اچڻ کان اڳ انهن تختين ۾ لکيل آهي.
 جنهن جو هرو "جيوسوڌريو" آهي. اها ڳالهه يا اهڙيون ڪئين
 ڳالهيون سنڌ جا دڙا کوٽيا وڃن ته، انهن مان نڪري سگهن ٿيون.

ايران ۾ ويندڙ سنڌين پنهنجي ٻولي سميت ڪنهن قوم جي
 هٿڪاڻن ۾ وڃائي ڇڏي، پر ايران ۾ اڄ به جداگالي قديم سنڌين
 جي سنڌي ٻولي يادڏياري ٿي. خود ايران جيڪو پنهنجي وطن سنڌ
 کان وڇڙي جو "زند" (زند) ڪتاب لکيو هو، اهو سنڌي هو.
 اهي سنڌي اثر دارا تائن رهيا. خود دروچ ايران ۾ جيڪو
 مکتبو لکرايو هو، ان ۾ سنڌي نمايان آهي. ان مکتبي تي هي
 سٽون به لکيل آهن، "درياءِ اڪر ڀر، وڻ جهڙا ڀر."
 دارا جيڪو مڪندر اعظم جي مائٽيون ٿيو هو، ان جي ڏينهن ۾
 به ايراني ٻولي سنڌي ٻولي کي ويجهي هئي.

خود بائبل ۾ "ماني" "ماني ڌڪيل"

(دہائی دہائی، ڪل مانو، مل) - سنڌي ۽ اولڪا مل ۾ اهو سنڌي ٻولي ۾ دنيا جي شهرت پولين جي ماهر ڪرم صاحب جي اصول موجب، بنيادي عصر وجود آهن ۽ اها دنيا جي بنيادي ٻولين مان اول نمبر بنيادي ٻولي آهي.

خود هند آريائي زبان جنهن کي دنيا جا ٻولي عالم خاڪي طور پيش ڪن ٿا، اهي اهيان آريائي هندي زبان جا نه، پر قديم سنڌي زبان جا آهن: هي جملو: ”ڪل ٻئي ٿي“ (قديم هند آريائي) ”اوستا“ جنهن ۾ ”ڙند“ (جند) کان پوءِ جي آريائي لکيل آهي، ان ۾ ٿيندو: ”خر ٻئي ٿي.“ اهو جملو سنڌي ۽ جو جو جهڙو آهي، جنهن جو اچ به اهو اچار آهي اڄ به اسان جا لاڙي ٻاڻر چوندا آهن ته: ”ڪل ٻئي ٿي“ معنيٰ ”خير ٻئي ٿي.“

هند آريائي: ڪل ٻئي ٿي
اوستا: خر ٻئي ٿي.
سنڌي ڪل ٻئي ٿي

ٻا

ڪل ٻئي ٿي.

اسان جي قديم سنڌي، سڀني سڃاڻپ سنڌي، مدوري

سڀاگي سنڌي، ملڪ ڦري سنڌي، موتين جي ماڻهائن مان
 سينگياريل سنڌي، آڊ جڳاءُ کان هلندڙ سنڌي پنهنجي ماءُ جي
 ٻوليءَ سنڌيءَ لاءِ، آرين جي پوڄاريئن لکيو ته، ”سنڌي ٻولي
 پيدائڻي سوسن ۽ سمن جي ڏينهن ۾ ٿي.“

حقيقت هيءَ آهي ته، انگريز لهڪن تي آرين جا طرفدار
 اهو ڌنگ ڇاڙهي ڇڪا هئا ته، سنسڪرت اها ٻولي آهي جنهن
 جنهن مان ٻيون ٻوليون نڪتون آهن. انهي روايت کي سامهون
 رکي ”لنگسٽڪ سروي جو لهڪو اٺين جلد ۾، سنڌيءَ متعلق
 جو لکيو، ڇاڇي ۽ و مل مهر چند اڻوڻي اهو ”سنڌي ٻولي جي
 تاريخ“ ۾ ترجمو ڪيو جتان اهو ٻڌا حوالا وٺندڙ انهي
 عظيم ڪوڙ کي سڀ سچ سڏيندا رهيا.

هينري وڏي ڪوڙ تي منهن مڙو ته پتسو ته ٻيو وري ڇا
 ڪيو سنڌي ٻولي ۽ ادب جي تاريخ ۾ اهي لکن جن صاحبين
 کي سنڌيءَ سان وار هجي — پنهنجي سنسڪرت، عربي يا ڪا
 ٻي ٻولي ڇمڪڻ ڪهرن ۽ وڇاري سنڌي گهليو وڃيو سنسڪرت

پا عربي ۽ پنهان بهارين.... اهي ٻوليون پوءِ جون پيداوار آهن. پر،
 پرمار هنڻ ڪري هاڻ اهي مک ٻوليون ٻيون - لڳن ٻين جو نالو
 نٿو پيو وڃي. جتي ڪٿي مثال انهن جو پيو ملي. اصليت
 موٽ پئي ڪاڻي. اهي حالتون نرس شاه چيو هو ته:
 اگهيو ڪاڻو ڪڇ، مائڪن موٽ ٿي،
 پات پائي سچ، اچيندي لڄ - مران.
 (شاه)

حقيقت هيءَ آهي ته سنڌي ٻولي جنهن تمام قديم ترين آهي،
 تينهن سندس ادبي تاريخ به قديم ترين آهي. پر سنڌ تي آرين کان
 پوءِ هميشه ويل ويا. سنڌين جا شهر بار بار ڊڙن ۽ تبديل ٿيا.
 نه جو هي نڪتو، جو سنڌين جو ادب ۽ تاريخ سنڌين وانگر
 زماني جي لٽ ۽ لڙجي ويو. سچ هتي ٻاڻي ٿيو ته، ڪوڙ ٻاڻ
 کي سچ مڏائي، ان جي گادي تي ويهي رهيو.

اسان جو ادب تمام قديم آهي - سنڌي ٻولي جي قديم
 آهي. پر جيئن ان تان ٻڌا لهن اوستائين، اسان کي جيڪو
 ادبي سرمايو ملي ٿو، جيڪو سنڌي قديم ادبي تاريخ جي ٻڌڻيءَ
 جي بڻايو آهي. جنهن مان ئي اسان پنهنجي تاريخ جي شروعات
 ڪري رهيا آهيون، ان ڏانهن توجهه ڏيڻ ٿا.

سنڌي ادب ۾ پيروز فقير جو مڪان

سنڌي ادبي تاريخ مسخ ٿيل آهي. انهيءَ جي ڀڃاڙيءَ جي
جي بقايا مان اسان سنڌي ادب جي تاريخ مجبورن شروع ڪري
رهيا آهيون. سنڌي ادب ۾ جيڪي حوالا يا نمونا شعر اٿن
ادب جا ملڻا آهن، انهن جي ڪٽيپ جڳهه هن ريت آهي:

- (۱) قرآن پاڪ جو سنڌيءَ ۾ ترجمون ۲۷۰ھ — ۸۸۲ع
- (۲) سنڌيءَ ۾ ڪيٽا جو ترجمون ” ” ۱۰۶۰ع
- (۳) ڀاڳو مان ۷۰۰ھ — ۱۳۰۰ع
- (۴) مائي مرڪان شيخن ۷۳۵ھ — ۱۳۳۵ع
- (۵) ماتنگ فقير ۷۵۰ھ
- (۶) شيخ حماد جمالي ۷۹۰ھ ۱۳۸۸ع
- [۷] پير صدرالدين ۸۱۹ھ ۱۴۱۵ع
- [۸] مسڪ ڇارڻ
- (۹) اسحاق لوهار ۹۰۳ھ ۱۴۹۶ع
- ۱۰ قاضي قادن ۹۵۸ھ ۱۵۵۱ع
- ۱۱ گرو نانڪ
- ۱۲ سيد علي شيرازي ۹۸۱ھ ۱۵۶۷ع

۱۳	معلوم لوح	۹۹۸ هـ ۱۵۵۹ ع
۱۴	پير محمد اکنوي	۱۶۰۰ ع
۱۵	صوف سنڌ سوي	۱۶۱۲ ع
۱۶	شاھ ڪريم بلڙائي	۱۰۳۲ هـ ۱۶۲۲ ع
۱۷	بيون شاھ عنات رضوي	۱۰۳۰ — ۱۰۳۵ هـ
۱۸	شاھ لطف الله قادري	۱۰۹۰ هـ

انهيءَ کان پوءِ ٻيروز فقير جو نالو اهي ٿو جيڪي اسان کي اسان جي ابتدائي ادبي لڙهي ملي، اوستائين، اسين اها پونڊ واري است نٿي، شروعات گهڻيپ لڳي، ٻيروز فقير کي مٿن بزرگن وانگر سنڌي ادب جو بنيادي شاعر مڃيون ٿا. اهي اوستائين سنڌي شاعري جا بنيادي پٿر ليکبا، جيستائين هڪ حقيقت تان ٻڌو نه هجي. ٻيروز فقير جو ادبي مڪان في الحال بنيادي ادب ۾ شاعرن مان هجي ٿو. انهيءَ ڪري ان جي هر هڪ ڪالهم ڏانهن توجهه ڏيڻ مناسب آهي.

ٻيروز فقير تي ٻين شاعرن جا اثرا

ٻيروز فقير کان اڳ، اسان کي ڪجهه معلوم نٿي ڪريو آهي. ان جو سبب پاڻ ۾، موڪل، شين، ۽ ٻين ڪنهن فقير،

شيخ حماد جمالي، پير صدرالدين، سميگ چارڻ، اسحاق لوهار،
 قاضي قادن، گرو نانس، سيد علي شيرازي، مخدوم نوح،
 پير محمد لکوي، محيه سندس سوري، شاه عبدالڪريم ٻوٽائي،
 شاه عنايت رضوي، لطف الله قادري ۽ ٻيا ڪيترا شاعر ٿي گذريا
 هئا، جن جو ڪلام پيروز فقير ٻڌو سٺو هوندو. انهيءَ جا اثرات
 پيروز فقير جي ڪلام تي ضرور پيا هوندا.

شاه عنايت رضوي، شاه ڪريم وانگر پيروز فقير جو هم عصر
 هو. شاه عنايت جو هڪ بيت آهي:

ڪمندائتا مينهڙا، تون واءَ لڳڙي وم
 الڻي پهر. عنايت چئي، وسڻو ٻو وس
 سورهن پهر سيد چئي وڙهي رمضان رس
 ندي وڏي لجهين ۾ نا ۾ لڏندا پس
 ڪو نه ڏنهن گس جو رهي اڪري رمضان ڪو

هي بيت مٿين شاه عنايت رضوي ساماري وارن رمضان تي ڪاوڙجي
 چيو هو انهيءَ پراڻ جو ۽ بيت فرمايو هئائين ته،

ويندڙ وي آءُ تون، اچي واءَ لڳندي وس،
 اسين ٻڍڇون اوطاقين، تون اچي رمضان رس،
 هڪڙيون ڪٽنديون دانگهيون، ٻيون ڪٽنديون تس،
 اهو نه ڏجان ڪس، جان رڙهي رمضانئي نڪرن.

پيروز فقير کي ڪانهيريءَ جي لاشارن تڪليف ڏني ته هن به چيو ته:

ڪانهيريءَ جي ڪين ۾، ٻار ٻڏندا پس،
 جي هو چوڻي پس، ته به تون ٻڍو وس.

اهو ارمات وسائڻ ۽ نه بند ڪرڻ جي بد دعا ٻنهي ڪئي
 آهي ۽ نه رڳو بد دعا ڪئي آهي پر تڪ به سا ڪئي ڪم آڻي
 آهي. ”وسر“ قاضي جي ٻڻا اهڙا قافيا ٻنهي ڪم آڻندا آهن
 البت مٿين شاه عنايت اهڙي مضامون جو بيت ه ۽ ۴ سٽن جو
 چيو آهي، پر پيروز فقير رڳو ڏوهه—يڙو (دوهو) وٺي، سڄاڻ کي
 درياءَ ۾ بند ڪيو آهي.

قاضي قادن جا بيت شاه عبدالڪريم وڏي چاه سان پڙهندو
 هو. بيان العارفين ۾ فاضل صاحب جا ۷ بيت اچي ويا آهن.
 قاضي قادن جو هڪ بيت آهي ته:

جي سنگت جي هڪري پا ۽ هن قاضي صاحب جا الفاظ پنهنجي
ڪلام لاءِ ڪنيا.

شاه هڪريم جيتوڻيڪ ٻيروز فقير کان ننڍي وهي ۾ جو هو،
پر بزرگي ۽ تصوف جي اعليٰ چاڻ ۽ مدلي دنيا جي هڪري،
ٻيروز کيس مريد جي درجي تي لڏڪيندو هو.

”سهڻي“ کي ٻيروز فقير ڳايو آهي ۽ شاه هڪريم به ڳايو
آهي. اڳڙي درياءَ يا پٽيل درياءَ ٻيروز فقير جي ڀران وهندو هو.
چئن ٻيروز فقير جي ٻن ڪسان ۸-۱۰ ميل ڏکڻ طرف
آرامي هيو:

اڳي سهڻي ۽ چئي ٻي جا سوال جواب مشهور هئا ٻيروز
فقير پنهنجي ڪلام ۾ سهڻي جا سوال ۽ جواب ڳايا آهن. هونئن
شاه هڪريم به سهڻي کي ڳايو آهي؛ شاه هڪريم فرمايو آهي ته:

گوريءَ هي نه تات، ميهار ئي من ۽
جو ٻن ٻنهي رات، هو ساڻر هو ۽ سهڻي.

۱۰ روز فقير سڻي جا سوال جواب پنهنجي ڪلام ۾ ڪي

آهن، ۱۰ روز فقير جو آهي ته:

سجھي هن جو سڻي، هاري چڻ هر س،
مئي مئي مهراڻ جو، ڏاڍو سجھي ڏس،
”۱۰ روز“ چئي ۱۰ س، تور تڪو تار وهي.

۱۰ روز فقير پنهل يا اڳڙيءَ درياءَ کي ”تور“ جي نالي سان ياد
ڪيو آهي. هونئن ”محمد تور“ گڏوگڏي واه تي سون جو
مشهور شهر هو، جو ۱۰۰۰ ۾ ۱۳۰۰ ع ۾ سون ۽ علاؤالدين
جي هڙپ ۾ تباه ٿي ويو مهراڻ درياءَ شايد محمد ”تور“ کان
اهل ڪري، ۱۰ روز فقير ان کي ’تو، ڪري ليکيو آهي.

شاه لطف الله قادري ۱۰ روز فقير جو ساڻاي هو. پاڻ پنهنجي
رسالي ۾ چئڪي جوهر ۱۰۰۰ ۾، انهيءَ جي ڪلهه ۱۰۰۰ آهي.
همراه ۱۰۰۰ ۾ دنڪ تي ڪاپو آهي، انهي جا ڪجهه بيت
اهڙا آهن، جن جا دنيا يا ٽڪون آخر ۾ آهن:

ڪوڏ ڪنو رسالو، اي ڪوڏ ڪوڏي پتن،
 ته هو سنڌي ۽ واء سهاو، پجهن اهو هن،
 پانجي ۱- ولي ڪري، سگهائن اي سکن،
 "لطف الله" چئي لئي پيو، ور سکن ۽ پڙهن.

يا

جي ذات گڏي ذات ڪي، ته لهي نه سگهي ڪو،
 سو ئي پاڻي ڪوهرين، سو ئي سندن هو،
 سو ئي وهبي واهڙين، سو ئي دريائن هو،
 آه سڙوئي هڪڪڙو، جي ڪوڏي ڪو.

اهڙا بيت، جن جا قافيا آخر ۾ آهن، پيروز فقير به چيا آهن: مثلاً
 ڪچي ڪاچيا هليو، جنهن جا ڪوهر ۽ وهيا گهاريون،
 موليٰ ان ڪي مينهون ڏنهن ڪنڊيون ۽ ڪاريون،
 مهي سونڌياري وارن جون ٿيون ٻئي ٻئي واريون،
 پهون پيروز فقير جون، وينديون ڪنهن نه واريون،
 پهون پيروز فقير جون پويون ٽڪيو ڇرن واريون.

يا

من سونڌياري وارن جو سلو نه ٿئي ساڻو
 ٻڪي ڪي ڪوهر ۽ ڪچي ڪل ڪاهو

منهن ۽ سڏعلا پيو پيو نه رهيو ڳاڻو

سمن ۽ سونڌياري وارا پنو ۽ دڻو

انهيءَ مان ظاهر آهي ته ٻيروز فقير پنهنجا بيت لطف الله

قدريءَ وانگر ۽ با امن ۽ پاڻ پنهنجي هر مصرعن کان متاثر ٿيا هئا.

ٻيروز فقير جو ڪلام

ٻيروز فقير جا ڪل ۱۵ بيت هئا لڳا آهن. اهو خزانو

روايتي پندار مان مليو آهي. اسان جا راوي خان محمد مهري،

محمود فقير، بچار فقير ۽ عالم نونڌائي اهو روايتي خزانو ڏهندڙ

آهن. ذيق ۾ هينئن ٿو اچي ته ٻيروز فقير جو ڪلام ويسر جو

شڪار ٿو آهي. سندس جيڪي بيت ساڻا آهن، انهن ۾ ٺاڪالا

نظر اچن ٿا. ڪٿي ڪٿي [] ۾ پنهنجي طرفن الفاظ وجهي

ٻيروز فقير هي بيتن مان ڪوٺ کڻي ڪيڏن جو سحر به ڪيو ويو

آهي. (ڏسو بيت نمبر ۱۱ ۽ ۱۵) اسان ٻيروز فقير جي ڪلام لاءِ

بنيادي راوي خان محمد کي لکيو آهي، اکر ان جي پڙهڻي ۾

شڪ به آهي ته هيٺاهينءَ (حاشيه) ۾ اهڙو جڳا به ڏنو ويو

آهي ۽ جي ٻئي ڪنهن راوي جا لفظ بنيادي ليکي کنيا ويا آهن

ته حاشيه ۾ اهڙو اشارو ڏنو ويو آهي.

ٺٺي لھاڙ ڪان فقير جو ڪلام ڏوھڙن
(دوھن)

+.....

+.....

(ڏسو بيت نمبر ۱۰ ۽ ۹) ۽ بيتن [دوھا ميلن

+.....

+.....

+.....

(نمبر بيت نمبر ۱ کان ۸ تائين ۽ ۱۲، ۱۳، ۱۴ نمبر) ۽ سورڻا ميلن

+.....

+.....

+.....

ڏسو بيت نمبر ۲) تي مشتمل آھي.

پيروز فقير جو ڪلام پنهنجي وقت کان هيٺائين ماڻهن جي
ات ٻڻي رهيو آھي. اھا مشھوري ڪيس مشھور ۽ نه ھا ٿيندڙ
اعرن ڏانهن وٺيو ٿي ھلي.

.....

تڪ جي ۽

ٻيروز فقير جي ڪلام جي بقا هو وٽو سبب آهي: ليڪ
 سنڌي ۽ جو استعمال؛ ۽ اهڙن لفظن جو جڙاءُ آهي هي اڄ به
 ٻهاڪن چوڻن يا اصطلاحن طور ماڻهن جي منهن تي آهن.
 ٻيروز فقير جي ڪلام ۾ ڪيترا ٻهاڪا، ٻوڙون ۽ اصطلاح اڄ
 عام جام استعمال ٿين ٿا:

”هو چوئي بس، ته بهيو وير“

کهي يا کتي، مال مڙئي رتي.

مولا سڀهن وسائي، ته ڪوڙ چئن ڪم کان.

يا

ڪنوائن لاءِ ڪاٺ گهڙائون.

منهن ۾ مڏعار ٻوڙ، ٻيلي کان ٻڙ ڪاڻ، بهور ٻوڙ؛ ڦرڻس ٻوڙ
 ٻڙهي نه ٻوڙڻ ۽ ٻا

ٻيروز فقير پنهنجي ڪلام ۾ نج سنڌي ٻولي ڪم آڻي رهي
 ڪي ٿورا عربي لفظ ڪم آڻيا اٿس نه ته ليڪ سنڌي ٻولي ڪي
 وڏو ڪو نه چڱو اٿس انهي نج سنڌي جي ڪري هڪڙي وقت
 گذرڻ کان پوءِ به ٻيروز فقير جو ڪلام روايت جي رستي اسان
 تائين پيا پهتو آهي اها سندس ڪلام جي حد درجي جي
 ڪاٺيا جي نشاني آهي هيڏن وقت جي ڀرڻ مان جو ڪلام
 نڪري امان تائين پهتو آهي اهو لائني ڪلام نه آهي ته ٻيو ڇا آهي!

”هيزوز“ فقير

جي

شاعريء متعلق

روايتون

۱۰ روز تهر جو ڪلام ڪهن به قلبي نصيحتي تان نه ملهيو
 آهي. گولها هاري آهي، اسيد آهي، اهو پنهار ڪڏهن نه ڪڏهن
 پڙهڪو کائي، پڌرو ٿي پوندو. چـسـين اهو خزانو ملي، تيسين
 روايتي سر جو ڪجهه مليو آهي، ان تي دارو مدار وڪڻو پيو آهي:
 تيسين پڪو پيرلو آهي، جيسين رتو راس ٿئي، اصل شعر ٿيل ڪان
 اڳي روايتي ڪالهيون ڏيڻ مناسب سمجهي، پهرين اهي روايتو
 پيش ڪريان ٿو، جن روايتن جي سهـاري مان ٻـروـز فقـر جو
 ڪلام مليو آهي.

ڄماري، سمان ۽ پيروز فقير

بچار نونڌاليءَ، رهندڙ ڏيڻيءَ جي موري لڳ گولاڙهيءَ مان
 رهاڻ ٿي، تڏهن هن ٻڌايو ته: ”پيروز فقير سونڌياريءَ ۾ رهندو
 هو، هن جو لاڙو شاه ڪريم ڏانهن کڻو هو، جڏهين جمعي هو
 بلڙيءَ ڏانهن ڏاڪهن تي وڙهيو ويـسـندو هو ۽ شاه ڪريم جي
 زيارت ۾ ڪندو هو ۽ نماز ۾ مائس ڪڍ پڙهندو هو.

هڪ دفعو پيروز فقير جون ٻهون ڄمارين، من ۽ پن وڃي
 پاڻ ڪيون ۽ هن بلڙي ڪـان اهي ڇـهـاري ۽ من کي اوڻيءَ

جو پلاٽو وڌو نه، مولڪي: پھون 'واوائلي ڏيسو، پر انھن ڏھسان
نه ڏٺون، انھيءَ تان مڪمل ٻولي جي فطرت ھو ته:

جھارھڪيءَ جات جيسو، واٽو نه ڳائو،
جيستو ٻوڪون ٻوڪ، پنھنڙ مان اھين ڪاھو،
ھنگڙا ٻيڙ، روھ ڪئي، ٻين لڏو لاهو،
سمان ۽ سونڌاريءَ وار، ٻين ۽ ڳائو،
ڏور نه رھيو ڳائو، منھن ۾ مڏھار پيو.

ٺاھر جي پٽن کان متاثر ٿي، جھارين ۽ سمن ٺاھر کي بيت
وارث جو چيو، پر بيت نه وارياتين، انھيءَ ٽھسان جھاري، جھان
ميدن کي سڙ وئي، شاھ ڪرپر وٽ ويا، شاھ ڪرپر کي عرض
ڪيائون ته، ”ڪرم ڪري، ٻروڙ ٺاھر کي ڏيو نه، بيت واري،
من اسان جو لڏو لاهي ڇڏيو آھي“ شاھ ڪرپر ڏاجھارو انسان
ھو، انھيءَ جھمي تي ٺاھر کي بيت وارث لاءِ چيو لاچار ٿي،
ٺاھر بيت وارو ۽ چيو ته:

گجي گاجا ھيو، جھنڊن جا ڪھيڙ وھا ڪھلوپون،
مولي ان کي مينھون ڏنيون، ڪھلوپون ۽ ڪھلارون،
سي ۽ سونڌاري وارن جون ٽھيون ٻئي ٻئي ٻارون،

سڏين سونهاري وارن جون ٿيون ڪونڊ وٺڻ ڪاريون
 پھون ۽ ٻيروز فقير جي ٿيون ڪونڊ وٺڻ ڪاريون،
 پھون ٻيروز فقير جي ٿيون وٺندون ڪونڊ وٺڻ ڪاريون

ٻيروز فقير بيت واريون ان کان پوءِ ڪاڇيا واءِ جو ٻيھي ويھو هو،
 سو موج سان ويھو ۽ ڪمان ۽ سونڌاريءَ وارا سکيا ٿيا. هي
 روايت ڪانھنند اڳڙيءَ واري ۽ محمود فقير کان به ائين ملي
 آلت بيتن جي ٻڙھڻي ۾ ڪجهه فرق هو جيڪو ڪلام ڏيڻ وقت
 حاشيه ۾ ڏنو ويو آهي.

ليلي ۽ ٻيروز فقير

اڳي انهيءَ سِر ۾ ليليٰ وھندا هئا. اڳڙيءَ ۾ ليليٰ
 زورور ليکبا هئا. انهن به فقير جي پڪرين ۽ الڙن کي تڪليف
 ڏني هئي ٻيروز فقير جڏهن گھر آيو ته سندس ٻيڻ ڪوھران کيس
 روئي ۽ و ته ليلين پنھنجي مال کي ٽري ۾ ھنيو آھي تڏھن پاڻ
 ڪاوڙجي ھسائين ته:

ليلين لڏيو هت نه اڏيو

ويا هت هت ۽ ٻئي

ٻا

ليلين المديو، ڪنهن نه سڏيو.

ان کان پوءِ ليلي خبر ڪي—انهن لڏي ويا، سونڌاريءَ وارن کي ڪا به انهن جي ڪل ناهي. پر سمن ۽ جمارين پوءِ ورائي ورتو ۽ پتو پٺيان ڪو نه پين، نه ته ڪر ليلين وانگر تباھ ٿي وڃن ها.

ليکي ۽ پيروز فقير

ليکي به ليلين وانگر اڳڙيءَ ۾ پنهنجي هلندي ۽ چندي وارا هئا. انهن فقير جي ڪنوائن (جڙالن) کي ڪاٺ ۾ وڌو هو اها گالهه فقير کي ڪو نه اٿيڙي ۽ چيائين ته:

جن ڪاٺ ڪهڙا ڪنوائن لاءِ، سي ڄڻ ويا ڄمار،
جن نيسريا ههڙا حال، — ي ليکي لهوڙا ٿيا.

قدر پتو ڏنو ته ليکي هاڻ هت نه رهندا ۽ هايا ويندا نه رڳو ايترو پر رزق جي ڪوٽ ٿي هوندير. — ڪين رزق جي تنگي لاءِ پئندي پيروز فقير مڏين رب کي به پتو ڏنو ۽ فرمايو ته:

جاپو چر چرائيو، ڀيٽ ويو ڇپ،

ليکي سنڌي رڀ ڀٽي تي پير وڙهي

هي روايت خانم آڳڙيءَ واري محمد عالم نونڌائي، محمود
نونڌائي، بھار نونڌائي، ٻڌائي.

پير وار فقير ۽ درسات

ماڻهند ماڻهو، ماڻڪ مينهن ٿي، مينهن ٻڙي ته سلا انگورجن
مال ۽ ماڻهو سک جو ماه کڻن، نه ته رڇ ۽ سڄ مال بک مري
ماڻهو ڏک ڏسن اڳي ته پٽيل درياءَ وهيو ماڻڪ کي مڪيو ستاو
رکيو ويٺو هو، پر ان وقت انهي به انهي وسندي کان منهن
مٽي ٻٽي پاسي ڪيو هو، ماڻڪ ۽ منڍ تي ملهاري ڪو نه ٿي.
ڪرڻ ها ڊرات شروع ٿي ويا. اهو حال ڏسي ماڻهن فقير کي
چيو ته، ”درسات لاءِ ڏي در ٻاڏاڻو... ڪي چنڊون پون، نه ته،
پکي پکن، جت جناور ۽ ماڻهو چيڙو اڃ مري ويندا...“ اهو
ٻڌي فقير رب جي در ٻاڏاڻو ۽ فرمايو ته:

گونگي ۽ ٻو ٻوڙي ڪسي، آءُ ته ٺهون سٺ،

تون تڙ ۽ ڙهي تار ڪرڻ، آءُ ٻسايان ٻٽ،

لاهي چنڊون لت، پکن تان ٻروڙ ڇٽي.

خان محمد ٻڌايو ته ٻوه ڇڱي موچاري موچاري برسات پئي. مينهن
ملڪ کي آسودو ڪيو ۽ ڌرت ڏڪار لهي ويو. هي روايت محمود
فقير ۽ خان محمد به ٻڌائي

پيروز فقير جي گونگي ۽ ٻوڙي برسات ملڪ کي رڱي ڇڏيو
۽ تڙ ترايون تار ٿي ويا ۽ ملڪ ”بس“ ”بس“ ڪرڻ لڳو، پر
برسات گهڻو عرصو وسندي رهي ۽ ملڪ به سڪار ۽ ساوڪ ٿي
ويشي. ماڻهو خوش ٿيا مسال تي رتي ٿيو. ائين ڏڪاريو ڏيهه
سڪاريو ڏيهه ٿيو.

هن بيت جي ٻي پڙهڻي اسان کي هيئن رت به ملي:
محمود نونڌڻي رهندڙ ٻنهنجو گهوڙو لڳ جڪار جو دڙو، سان
۱۲-۱۳-۱۹۷۲ع شام جو ملاقات ٿي، هن ٻي معامات ڏيڻ
سان کڏ هي بيت هيئن رت پڙهيو:

گونگي ۽ ٻوڙي کي، اڄ ته ڏيهون ست،
پکن تان پيروز ڇڏي، لاهي اچيون لت،
تڙ مڙهي تار ڪريون ۽ پايون پست،

بزرگ محمود وڏي ۽ وهي ۽ وارو هو، سندس ياد ۾ ڪڪر
 پنجن ويا هئا ڳالهه ڪي ڪهڙن ڪهڙين پويان ڳوليو ئي هت
 ڪانن۔ انهيءَ لحاظ کان پهريون ڏنل بيت، جو انهن ٻارن وٽ
 سو عالم خان نونڌائي ۽ بهمن دوستن ائين ٻاهر ۽ اهو اوتس
 مناسب سمجهي لکيو ويو۔ پر محمود نونڌائي به وٽس جهڙو بزرگ
 ڪر نه آهي، ان جي روايت کان پاسو ڪو نه ڪيو ويو آهي.
 خاندان مهري ۽ انهيءَ بيت کي هينئن پڙهيو

ڳونگي ۽ ڇو ٻوڙي ڪسي، آءُ نه ڏيون سٺ،
 تون ۽ ٿارن چئن ڪسي، پر ٻا پوڏا پٽ،
 لاهي اچن سٺ، پکن تان پروز چئي.

پيروز فقير ۽ اشاري

اڳڙي ۾ هڪ سال برسات نه ڪو نه پئي، پر واءُ ائون
 لٽ آيو ڪم ڪيو، جوانن کي لٽ ڪڪر ڪري وڌو نيڪ
 ماڻهن هن جوڳي ۽ ڪي ڇو ته ڏٺي در ٻاڏائي ته لٽ لهي نه
 جيئن وڪڻي ٻو آهي. اهو ٻڌي پروز فقير ڏٺي کي ٻاڏائيندي چيو ته
 عرض ڪم الله ڪي ته واکي جهل تون واءُ
 پئي ٿي ته خق تي ڪاڏي ڪولهي ماه

سولن پيروز فقير جا، اگا تون اڪها
سوالي مينهن وساء، ته ڪوڙا چئن ڪم ڏان.

هڪ ڏينهن پيروز فقير مٿيون بيت الله کي عرض ڪيو،
پئي ڏينهن هڪ سانگي پاڻ ڪانهيريءَ جي اشارن ۾ وڃي
نڪتو. اشارن فقير کي ٻڌي ويهاريو ته ”دعا ڪر ته مينهن
پوي نه ته، توکي ڪو نه چڏينداسون ويچارو فقير اچي ڦاٿو
پوءِ ته ٻار ۽ ساڙه مان چئي ڏنائين ته:

ڪانهيريءَ جي ڪن ۾، ٻار ٻڌندا هس،
جي هـ و چـ وني اسـ، ته به پيو وس.“

پوءِ ته اٻڏي برسات پئي، جنهن ٻوڙ ٻوڙان ڪري ڇڏي.
ڪانهيريءَ ڏيڍ پرڃي ڦل ٿي ويئي.— ساڳ ۾ ٻوڙ ٻوڙان ٿي
وئي، پر فقير برسات بند ڪرڻ لاءِ عرض ڪو نه ڪيو. پوءِ
جڏهن ڏانار وسي خوش ٿيو، تڏهن پنهنجي مٿر جهلي ڇڏيائون.
هي ڪالاهه مونکي خان محمد ٻڌائي.

پار پيو ڪوري ۽ پيروز فقير

ٻار پيو ڪوري لوڻن الڻ جو ويٺجهار هو فقير پيروز نونڌائيءَ
پنهنجي لوڻي اوڻن لاءِ ٻار پيئي کڻي ڏني: انهي لوڻي جي ”ان“

هميشه وانگر پڪريون چاريندي، پھون واريندي پيروز فقير ڪئي هئي.
يار هو ڪوري اولاد ڪسان وانجهيل هو. کيس ڏينھون
لندينون هيون، اهي به مريو وينديون هيون.

ڪنهن داناڪ يار پستي ڪي چيو ته، فقير پيروز الله وارو
بزرگ آهي. انهي تو کي لوئي هميشه وانگر اوڻ لاء ڏئي آهي.
اهو وجهه اٿئي. لوئي جو پلاس، نسين ستار وڌو. هين هو
تو لاه دعا نه ڪري هر هر دعا ڏاڍا در قبول اوس بولدي.

يار پتي پوء دل ڏني سفر جي لوئي اولي تيار ڪئي،
پر پلانڊ اڏائي کان نه ڪا تيا ۽ هڪ به ڏهن فقير کي ري
ڪناه پنڌ به ڪرايائين.

آخر يار پتي ڪوري ۽ پنهنجي من جي مدعا فقير اڳيان
رکي، ۽ فقير چيو ته: يار پوء تو کي ڏاتار سڀ ڪجهه ڏيندو:
+ تنڊ نه ڪلڇ تاجي مان تو کي چونڪي وهيو جيء

+ هي ست خانمحمد مھيريء ٻڌائي.

ٻيٽ ته تنهنجا ٻار پيا، هڪا ن موندو ڏي،
وڳ ته تو کسي والي ڏٺان، پشل پري پري،
وي وهڪرو ڏي، ٻيٽ ۾ ٻيروز فقير جو.

ٻار ٻئي ڪوي کي دعا ٿي، تنهن لوئي اوڻ جو اڃرو
۽ هڪو نه ورتو ۽ لوئي جو ٻلاڻو وڌي، فقير کي لوئي ڏني پر
هڪڙي ٻيهر جهڙي ڳالهه ٿي. ڳالهه ٻي هڪو نه هئي، پر فقير
ٻانهن ٻاڻ کي پئي. ٻاڻ تي تڪ واهي ويو هو. ٻيڙيءَ واريءَ
ٻيٽ ۾ جو ٻيو هٿائين ته:

”وڏو وهڪرو ڏي، ٻيٽ ۾ ٻيروز فقير جو.“

ٻيٽ يا ٻانڌ ۾ زال مڙس سان ڳنڍي آهي. شاديءَ ڪرڻ مهل
زال ۽ مڙس جا ٻلاڻ ڳنڍيل هوندا آهن. اهي ٻيٽ جيئري جڙوانگر
ڳنڍيا پيا هوندا آهن. ور جو وٺي ٻيٽ يا ٻانڌ هوندي آهي. هتي
جو فقير ٻار ٻئي کي ڇيو ته ”وهڪرو ٿي، ٻيروز فقير جو ٻلاڻو وڏو“،
سو هيڏانهن ٻار ٻئي لوئيءَ جا ٻلاڻ وڌيو، هوڏانهن ٻيروز فقير
جي ٻلاڻ اٽڪيل ٻياري زال ساڄ چڏيو. اهڙي طرح هو پنهنجو
ڪلام، ٻاڻ کي هٿي ويٺو ۽ پنهنجي ڪهر واري ڪلام تان وري
چڏيائين. هونئن پنهنجيءَ زال کي مارڻ لاءِ هن هڪو اهو ڪلام

سوي سمجهي ڪو نه ڪو هو، پر وات مان وائي لوئي جي
هڪ وڏن لاه نڪتي. ته هن قصي سان نه ٺهڪي اچڻ ڪري، پنهي
لڄ وارن لوين جا پلاند ڪڍي ويا ۽ ٻيروز فقير پنهنجي گهر
وري، واري ويٺو.

محمود فقير نونڌاڻي ۽ مونکي ٻڌايو ته، ٻار پٺي ڪي پوءِ
گهڻو اولاد ٿيو پر هڪ ڌيءُ ٿي هيس، اها جڏهن بند پوڻهي
ٿي، تڏهن به سندس سسي مان ساه نڪري ٿي نه. پوءِ اسان جي
ڪيڙ مان ۽ نمبر ٻيروز ٿيو ان جڏهن پنهنجي لوئي ان ماڻه مان
وڌي تڏهن وڃي سندس ساه نڪتو ائين ٻيروز فقير جي ”هڻي“
ڪي ڌڻي مان ڏٺو هو. هي ڳالهه عالم خان نونڌاڻي به ٻڌائي:

شاه عنايت صوفي ۽ ٻيروز فقير

شاه عنايت صوفي، جڏهن تصوف جا ورق پورا ڪري اچي جهوڪو
رهيو هو، تڏهن ڪرآن صرف-مين ۽ خواصخواه دعوا رکندڙن کي
گهڻو وڃيو لهندو هو، السهن مان مناظرا ۽ مقالا ڪندو هو،
انهن مان هو لقاء پور واري گهونائي سان مقابلي ڪرڻ لاءِ ويٺو.

ڪهونائي ڇڏي، تنهن ٿي نون اهل آهن، پهرين ڪلام ڪارڻ جو
نو ڪو افسار ڏٺاڻ ٿيو، اهو ئي شاه عنايت صوفي جو آهي.

پست ٿيڻ ٿيڻ ٿيڻ، اها ٻي مثال،
نور ڪر سمونڊ ڪي، سو سي ڪيڏين سن،
ڪهونائي ٿي گهاٽ پهرين سان پورو ڪجي.

شاه عنايت صوفي ڪلام سان گهونائي ٿي پورو ڪري
ڇڏيو ۽ گهونائي جي ماء عنايت صوفي ڪي ڇو ته، ”نهجي ٻي
ڪي ڪلام سان پورو ڪريو وڃين، پر پورو فقير کان ٿيو وڃي.“
مائي ڪي ٿي مٿي ته، پورو فقير ڪلام اهل بزرگ آهي، سو ٿي
عنايت صوفي سان پهچي سگهي ٿو. انهيءَ ڏس موجب هوءَ صوفي
صاحب مڏو رخ اڳڙيءَ جي گوت طرف ڪيو، جنهن پورو فقير

.....

آخر عنايت صوفي، پورو فقير جي گوت پهتو. پورو فقير
زمانه ديد انسان هو. هو پاڻ دلس و ڀڪسجي لڙي هو. عنايت
صوفي ٻي ڪري وٺس ۽ ٿيو، جنهن جي چاڻ هن ڪي روحاني

پهروز فقير جو ڪلام

پيروز فقير جو ڪلام محمود نونڌاڻي، بچار نونڌاڻي،
 محمد عالم نونڌاڻي، محمد مهيري ۽ محمد موسوي جو ڪئي
 کان ڌار ڌار پڙهڻين سان ماڻهن ڪن هڪ بيت سان ٻئي
 کي گندي ئي پڙهيو ته ڪن وري هڪ ٽڪ يا ٻه ٽڪون ئي
 ٻڌايون. راوين کان دست جيئن موليو آهي، اونهن ”پيروز فقير
 جي شاهريءَ متعلق روايتون“ مضمون ۾ ڏنل اٽل-گهڻا بيت
 جن متعلق روايت نه ملي آهي، اهي ۽ روايتن ورايت مضمون
 جي لحاظ کان هڪ ڌيان ٿو، پيروز فقير جو بيت ٽاهن آڻڻ
 ۾ ڏنل اٽل اختلافي پڙهڻيون هيٺاهين ۾ ڏنل اٽل ۽ ڏکڻ لفظن
 جي معنيٰ به هاشيه ۾ لکي اٽل هنن بيتن جي بنيادي پڙهڻي خاندان
 جي اختيار ڪئي وئي آهي.

جھارڪي جات ۱ جو، واهو ۲ فڪو ۳ ڳاڏو ۴
جھڪا ڀوڪين ڀوڪ، تين ۵ مان ۶ آهيئن ۷ ڪاهو
هڪڙا لميا روهه ڪي، پيئن لڏو لاهو ۸.

- ۱ بھار: جات، خانمحمد: ذات.
- ۲ بھار: واهو.
- ۳ بھار: نه.
- ۴ خانمحمد: ڪاهو.
- ۵ بھار: تنهن، خانمحمد: تين.
- ۶ بھار: مان.
- ۷ بھار: آهيئن.
- ۸ خانمحمد: لاهو، محمود: لاتو.

++

جھارڪي ۽ جھارين جي
جات ۽ ذات
واهو ۽ گذرندڙ وقت،
ڪاهو ۽ خرزبن جو اڌ، ٿورو،
لميا ۽ ويا،
روهه ۽ جبل،
لاهو ۽ لھوارو روانو.

سمن سونڌياريءَ وارن جو، سلو نه ٿئي ساڳو،
 بگي کي بهور پئي، کڇيءَ ڳل ڦاهو،
 مينهن ۾ مڙهائڻ پئي، دور نه رهي ² ڳاڙو ³،
 سمان ۽ سونڌياريءَ وارا ⁴، پنڊو ۽ کاڱو ⁵.

۱ خان محمد، عالم خان ۽ محمد خان، پيو.

۲ " " " " " " " " " " " "

۳ خان محمد ۽ گهرو.

۴ محمود ۽ گائو.

۵ محمد عالم؛ سمان سونڌياريءَ وارا.

۶ محمود قبر؛ پيو.

++

سلو ساڻو نه ٿيڻ، آبادي نه ٿيڻ، اولاد نه ٿيڻ،

بهور؛ چنگ نائي.

ڦاهو؛ ڦاسي.

مڙهائڻ؛ مال جي بيماري.

گجتي گاجيا هليو^۱، منهن جا گهيڙ وهيا گهاريون،
 سمڙ^۲ سونڌاري وارن جون، ٿيون ٻني ٻلي ٻاريون،
 سڻيدن سونهاري وارن^۳ جون، ٿيون خوب^۴ وسن ڪاريون
 موليٰ ان کي مينهنون ٺنڀيون، ڪنڍيون ۽ ڪاريون،
 ٺهون پيروز فقير جون، وينديون ڪنهن نهاريون،
 ٻيون پيروز فقير جون، پوڻون ٺڪيو چرن ٺاريون.

۱- بهار نونڌاڻي؛ گجتي گاجيا هليو.

محمد عالم؛ گاجيا گجتي هليو.

۲- محمد عالم؛ سمن. بهار؛ سمڙ.

۳- بهار؛ سڻيدن ڪڏاين جون.

محمد عالم؛ سڻيدن سونهاري وارن جون.

۴- بهار؛ کونب، عالم خوب.

++

ٻني ٻني ٻاريون ٿي؛ هر هنڌ آبادي ٿيو.

ڪاريون؛ ان رکڻ جون ڇاپون.

ٺڪيو؛ ترسيو.

ٻيون؛ ٻڪريون.

جانيو چر چراڻيو، چيت وڍو چپ

ليکين! سندي رڻا پڻي ٿي "پيروڙ" چئي.

۱- خان محمد، ليکي.

محمود، فقير، ليکي.

++

چر ۽ باه، لسوس.

چراڻيو ۽ ٻارو، لوسيو.

ليکيز: سمات قوم.

چپ: سال ٻيلي چڱيو.

رڻا پڻي ٿيڻ: گهڻو غريب هجڻ.

جن ڪاٺ گهڙاڻا ڪنواڻن لاءِ سي چٽا ويا ڇهار
جن نيري ٺهڙا حال سي ليکي لھوارا ٿيا.

هن ٺوهيڙي جو اڪيلو راوي خان محمد مھري رھيو.

++

ڪنواڻن لاءِ ڪاٺ گهڙائڻ؛ مال لاءِ نرم ٺاهڻ.
ڇٽ جي ڇهار ويڻ؛ بي وقوفيءَ جهڙا ڪم ڪرڻ؛
نيريا ؛ گذاريا.
لھوارا ٿيڻ؛ روانا ٿيڻ.

ليلاين اڏيو ڪنهن ڏم سڏيو
 ليلاين اڏيو هت ڏم اڏيو +
 ويا چٽ پٽ چاڻي

۱ بهار نونالهي.

+ خانمحمد مهيري.

نوٽ: خانمحمد هري ڏوهڙو هينئر به پڙهيو.

ليلاين اڏيو، هت نه اڏيو.

ويا وٽ وٽ پٽ وائي.

سندس اها پڙهڻي ان پوري لکي رهي آهي.

++

ليلاي ۱ سنڌ جي سٺ قوم.

ڪنهن نه سڏڻ: ڪنهن کي به سڏ نه ڏن.

چٽ پٽ: جهٽ پٽ.

چاڻي ۲ ڪڙي.

تندڙم ڪڍج ٿاچي مان، توکي جڙ ڏکي وهڻ وڃي،
 پٽ ڌم ڏهنجا پار پيا، ڪان مڙدءِ ٿي،
 وڳ ڌم توکي واليءَ ڏٺان، پشڻ ڀري پي،
 وڍ وهلو ٿي، پلٽ پيروز فقير جو.

۱ پهرين سٺ ڪان سوء باقي يت محمود فقير جي پڙهڻي موجب
 آهي. پهرين سٺ خان محمد جي ٻڌايل آهي.
 ۲ محمد مويي جو ڪٿي ٻڌايو ته، ”مون ڪنهن راويءَ کان
 ”ڏي“ ٻڌو هو. هونئن سڀني راويين ”ڏي“ جي جي جاءِ تي
 ”ڏي“ لفظ ٿي پڙهيو.

++

تندڙ: ڏاڳو.

ٿاچو: اوچو.

جوندڪي: ذوق مان.

وڳ: مال جا ٿڻ.

والي: الڪ.

پشڻ: پشم.

پلٽ وڃڻ: نينهن ٽوڙڻ يا وارا مٽائڻ.

عرض ڪيمر الاءِ ڪي (نم) واڪي جهلج' واءِ،
 پئي ڪيهه خلق تي، کاڌي ڪونهي ماءُ²،
 عرض پيروڙ فقير جو، آکاڌون اگهه³،
 صوابي مينهن وساءِ ٿم ڪوڙا چئن ڪم ٿان.

۱ محمود: جهلج خان محمد: جهل'

۲ محمود: ماءُ خان محمد: ماءُ.

۳ محمود: اگهه: خان محمد: اگهه

++

واڪي: سگهه سان

جهلج: روڪج.

ڪيهه: مٽي.

ماءُ: مڙو.

اگا: الڪ.

اگهه: قبول ڪر.

خلق تي ڪيهه هوڻ: مٽي جا طوفان اٿڻ.

کاڌي ماءُ نه هئڻ: کاڌي سان مڙو نه اٿڻ.

ڪهانهي جي ڪيڻ ۾؛ ٻار ٻڌندا پس ۲؛
هو چوڻي ”پس“ ۳؛ ته نه ٻيو وس

۱. محدود کس

٢. "و" "ز" "س"

" " " : " و

$\frac{1}{b}$

$\frac{4}{j}$

ڪانھري ۽ ڀٽي جو ٿالو

پس: فس:

اس سے کرنا: انکار کرنا۔

پاپ نہ رهي رتي "شفا من جتي"
 ڪهي جا ڪتي مال مڙهي رتي +

+ محمود فقير: عالم نونلائي هن ڏوهيڙي کي هٿين ريت ئي پڙهيو:
 "شفا من جتي،" پاپ نہ رهي رتي،
 ڪهي جا ڪتي، مال مڙهي رتي.

++

پاپ: خراب ڪم.
 رتي: تمام ٿورو.
 ڪهي: ڪيل، ٺڪل.
 ڪتي: ڪيل، پوري ٿيل.
 رتي: ڪاڙهي وٺندڙ.

پيروز:

سنجھي هالڻ جو سھڻي، هاري چڏ هرس،
مئي مٽي مھراڻ جو، ڏاڍو سنجھي ٽس،
ڪو ذم لڳندءَ [ڪڏھين] واھڙ سان [ڪو] وس،
پيروز چئي پس، ”ٿور“ تڪو ٿار وهي.

سنجھي: سھڻي.

هاري: هارا ٿيندڙ.

مئي مٽي: ڀريل.

مھراڻ: سنڌوندي.

ٿور: محمد تور کان ايندڙ دريا.

تار: پرپور.

سڄي ڏي:

پس ”ٻيروز“ ڀروڙ، ويڻ آڇ م وڏا،
امر الله کان، ٻڃي ڪين ڇڏان،
تڙ ٻڙ [ڏي] تڙ ٻڙ، ڪا امانت منهنجي ميواريان.

پس ڏس

واڻ: نه وڻندڙ الفاظ.

آڇ: ڏي.

مرا نه

امر حڪم.

تڙ ٻڙ: گذاريان.

وڻ آڇ: نه وڻندڙ الفاظ چوڻ.

تڙ ٻڙ تڙ ٻڙ، تڙ تي زندگي ڪهائڻ.

امر کان ٻڃي ڇڏڻ، حڪم ڪاڻ آڇو ٿيڻ

تڙ ٻڙ تڙ ٻڙ، تڙ تي حياتي گذارڻ.

پڙهڻ:

مهر شاهي "مهري" چئي؛ ڪڏهن لکوهوئي لهي؛
هاڙي سان پهريون پڙهي؛ سور مڙهي سه
پيلي کان پئم ڪڏهن ٺهند، ڪن ڪن

مهري؛ مهر جبل جو رهاڪو، اصل ذات جولاشاري، پهريون فقير

هان کي "مهري" ڪري سڏيو آهي.

له: لئون، محبت.

پيلي: ڪچي دلي.

پئم: ٻپ

ڪن ۾ نيل؛ ختم ڪرڻ.

له لڳڻ؛ محبت ٿيڻ.

سور سڻ؛ تڪڙون ٺهڻ ڪرڻ.

پياي کان ٻڌ ڪاڻ، ڪچي [دلي] کان ٻڌڻ.

ڪن ۾ نيل؛ خاتون ڪرڻ؛

سوڻي!

پياوڙي پيلو + مون کي داء ڏاريو
 ڏسي چٽ ڪنڀار جو منهن جي روح ڏنو ريلو
 واھڙ تي ويلو ته - ڪڇوا ڪاري ڀار ڪري.

+ پهلوڙي پيلو، پنه پيلو (خان محمد)

— مون

++

داه: ڏيک.

ڌاريو: ٺڳيو.

چٽ: نقش.

روح ريلو ڏيڻ: وٺي وڃڻ، پيار ٿيڻ.

داه ڌارڻ: نقش تي پلجڻ.

ڪنڀار جو چٽ ڏسي پلجڻ: داه ڏسي پلجڻ.

پڙهڻو ڦڦڙو

ڌڙ ڌڪڙ [ڀر] تان، ڌڙ نه پسين [سهڻي] ۱،
 ڀاڻي جي پڙهڻو ڦڦڙي، ڌوڪي هيٺ ڪندي ديران
 اڏهي ۽ غوراب ڪئين ورق هڪيا ڏون حبست
 چڪج ۲ کان،
 ميان موهان، چڪي پڙهڻو ڦڦڙي مان.

۱ ڌڙ ڌڪڙ ڌڙ نه پسي تان.

۲ چڪج.

++

ڌڙ ڀاڻي ۽ ماه اڪرڻ جي جاء.

ڌوڪي ۽ لاوار.

ڌڪڻ ۽ ڌڪيو هڻڻ.

ڌوڪي ڌڪڻ مان ڄاڻوڻو مجبور ڌڪڻي رستي مان گذارڻ.

ڌڙ نه پسين، صحيح راه نه ڏيڻ.

پڙهي جن نه پروڙي ساء لڏو نه ست.
 ويا نه اڏراس ٿي، گوڙا هڻندين هت.
 پليجا! بدروز چئي، ڪج ڪلامي وڍ نه ڪت.
 ڏوڙيون ڏيئي نٿا ڳيان جنگهون ڏنڱي نه چت²

۱. محمود: ويا ڪئين نه اڏراس ٿي.

۲. محمود ۽ خان محمد: چت.

پڙهي نه پروڙن: پڙهڻ علم تي عمل نه ڪرڻ.

نه اڏراس ٿي: وڏ وڏن جو ناڪارياپ ٿيڻ.

هت هٿن: هٿان.

هت ساء نه لهو: دوستن کي مزو نه آڻڻ.

ڪلمين وڻر ڪت نه ڪرڻ: مرڻ مهل رٿا نه رٿڻ.

نٿ ۽ توڙيون ڏيڻ: ڦاسائڻ.

جنگهون چت ۽ ڏيڻ: لنگڻ، ڦهلائڻ.

چيپنڊڙ: ”بهين پريس“ بهين سنڌ

جهانپنڊڙ: شمس الدين ميهي، صدر لار ادبي سوسائٽي - اراجا مارڪيٽ بهين سنڌ

محمد سومار شيخ جالڪل ۽ ترتيب ڏنل ڪتاب

۱-۰-۰	۱۹۵۶ع	افسانا	۱ اڌي رات
۲-۱-۰	" "	شعر	۲ سر مارتی
۱-۲-۰	" "		۳ تاريخ شعراء لاڙ ادبي تاريخ
۰-۶-۰	" "	ڊرامون	۴ گوگو چوهاڻ
۰-۵-۰	" "	شعر	۵ مناجات (ساقی)
۱-۰-۰	" "	"	۶ پرڏيهين ڏانهن
۱-۰-۰	۱۹۵۷ع	ڊرامون	۷ چگو ۽ مدو
۱-۰-۰	" "	شعر	۸ شاه جا گم ٿيل بيت
۱-۸-۰	۱۹۵۸ع		۹ ڪليات فاروقي حصو اول
۰-۸-۰	" "	ڊراما	۱۰ نوراني جاسوس
۲-۰-۰	" "		۱۱ هڪ ندي به ڪنارا متفرقه
۰-۶-۰	۱۹۶۰ع	افسانا	۱۲ چوليون
۰-۲۵-۰	۱۹۶۸ع	لوڪاڊب	۱۳ ڪپرو ڇور
۰-۲۵-۰	" "	تاريخ	۱۴ ماه ذوالحج
۰-۵-۰	۱۹۶۹ع	سوانح	۱۵ بو علي قلندر
۱-۰-۰	" "	"	۱۶ پور شاه قادري
۱-۰-۰	" "	تنقيد	۱۷ فلم وهي ويو ڪٿان
۱-۰-۰	" "	ٻولي	۱۸ سنڌي آوازن جا تبادلا

۱۹	کلیات شیخ الله بچایو	شاعري	۱۹۷۰	۲۰۰۰
۲۰	تیرهن تالي	لوک ادب	" "	۲۰۰۰
۲۱	ڪلام جوڙيل	شاعري	۱۹۷۱	۱۰۰۰
۲۲	ڪلام جوڙيل عباسي	" "	" "	۱۰۰۰
۲۳	روها ماڙي	تاريخ	" "	۲۰۰۰
۲۴	ڪلام، رڪان شيخ ادبي تاريخ	" "	" "	۲۰۰۰
۲۵	دوها و دونهان	شاعري	" "	۱۵۰۰
۲۶	مستر جاجي	ناول	" "	۱۵۰۰
۲۷	بيت و نندو	ادبي تاريخ	۱۹۷۲ع	۱۵۰۰
۲۸	ڪلام ساقی	شاعري	" "	۵۰۰۰
۲۹	ڪلام حيات جمالي	" "	" "	۱۰۰۰
۳۰	جرانيس چيري	" "	" "	۲۰۰۰
۳۱	سنڌ جون - ورميون - نڌجي تاريخ	" "	۱۹۷۳ع	۱۰۰۰
۳۲	ميراني	ناول	" "	۵۰۰۰
۳۳	پروزالير جو ڪلام ادبي تاريخ	" "	" "	۵۰۰۰

نالو : صاحب خان ميراڻي

ولد : بهادر علي

ادبي نالو : سورھ ميراڻي

جنم : 08.04.1975

جنم هنڌ : ڳوٺ ڪپڙو، تعلقو

رتوديرو، ضلعو لاڙڪاڻو.

حال ائڊريس : غريب آباد محلہ

نئون ديرو، تعلقو رتوديرو.

تعليم : M.A سنڌي

ڪرت : اسسٽنٽ سب انسپيڪٽر آف سنڌ پوليس

اڻ ڇپيل ڪتاب

ڌرتيءَ جا رکوالا (ٻارن لاءِ ناول) 1990 ع

سائرسهس گجن (شاعري) 2021 ع

برھ منجهارا بوند (شاعري) 2022 ع

صاحب ديوان سنڌي شاعر (تحقيق) اڻ مڪمل

موبائل نمبر : 3919786 – 0344

3404488 – 0300

اي ميل : sahibkhanmirani0@gmail.com

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره: ميراثي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488